

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FOTOĞRAF ANASANAT DALI**

Gonca ARSLAN

**FOTOĞRAFİK YÖNTEMLERLE YAPILAN EKSLİBRİS
ÇALIŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Salih DENLİ**

ERZURUM – 2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

31.12/2011

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "*Fotografik Montajlarla Yapılan Ekspresif Çizimler*" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

[Öğrencinin Adı Soyadı]

Görsel

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Salih DENLİ danışmanlığında, Barış ARSLAN tarafından hazırlanan
bu çalışma 31 / 12 / 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Fotoğrat
Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Yrd. Doç. Dr. Salih DENLİ İmza: [Signature]
Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. Celaleddin KARADAĞ İmza: [Signature]
Jüri Üyesi Prof. Mehmet KAVUKÇU İmza: [Signature]

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	VI
EKSLİBRİS DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FOTOĞRAF

1.1. FOTOĞRAF NEDİR	3
1.2. FOTOĞRAFIN TARİHÇESİ	4
1.2.1. Kimyasaldan Dijitale Fotoğrafın Gelişimi	6
1.3. FOTOĞRAFİK YÖNTEMLER	13
1.3.1. Fotogram	13
1.3.2. Solarizasyon	16
1.3.3. Rölyef.....	20
1.3.4. Bindirme.....	21
1.3.5. Fotomontaj	22
1.3.6. Kolaj.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

EKSLİBRİS

2.1. EKSLİBRİS	30
2.2. EKSLİBRİSİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	32
2.3. EKSLİBRİS ÜRETİM TEKNİKLERİ.....	37
2.3.1. Ekslibriste Fotografik Üretim Yöntemleri	38
2.3.2. Fotografik Çoğaltma Teknikleri (P)	39
2.3.2.1. Kimyasal Yöntemler	39
2.3.2.1.1. Fotogravür Baskı (P3) Photogravure / Heliogravure	39

2.3.2.1.2. Fotolitoğrafi Baskı (P6) Photolithography / Photolithographie.....	41
2.3.2.1.3. Fotoğrafik İpek Baskı (P9) Serigraphic Reproduction (Photosilkscreen).....	41
2.3.2.2. Dijital Yöntemler	42
2.3.2.2.1. Fotoğraf (P8) Photograph / Photographie	42
2.3.2.2.2. Bilgisayarda Özgün Tasarım (CGD) Computer Generated Design	43
2.3.2.2.3. Bilgisayarla Çoğaltma (CRD) Computer Reproduced Design	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FOTOĞRAFİK YÖNTEMLERLE ÜRETİLEN EKSLİBRİSLER

3.1. FOTOĞRAFİK YÖNTEMLERLE ÜRETİLEN EKSLİBRİSLER	46
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURGULAR VE UYGULAMALAR

4.1. KURGULAR VE UYGULAMALAR	53
------------------------------------	----

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	73
------------------------	----

KAYNAKÇA	75
----------------	----

ÖZGEÇMİŞ.....	77
---------------	----

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FOTOĞRAFİK YÖNTEMLERLE YAPILAN EKSLİBRİS ÇALIŞMALARI

Gonca ARSLAN

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Salih DENLİ

2014, 77 sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Salih DENLİ (Danışman)

Prof. Mehmet KAVUKÇU

Yrd. Doç. Dr. Celalettin KARADAŞ

Dört bölümden oluşan tezin birinci bölümünde; “Fotoğraf” ana başlığı altında; fotoğrafın tarihsel, kimyasal, toplumsal ve teknolojik gelişmeleri sonucu ortaya çıkan, sürekli değişen ve gelişen yöntemleriyle günümüze kadar gelmesi anlatılmıştır.

Ekslibris ana başlıklı ikinci bölümde; ekslibrisin tanımı, tarihçesi, uygulama biçimleri, fotoğrafik ekslibris tasarımları ele alınmıştır. Ekslibris ve fotoğrafik üretim yöntemleri araştırılıp uygulama örneklerine yer verilmiştir.

Fotoğrafik yöntemlerle üretilen ekslibrisler ana başlığını taşıyan üçüncü bölümde; çeşitli sanatçıların yaptığı fotoğrafik ekslibris örnekleri sunulmuştur.

Dördüncü bölüm ise; tezin amacı kapsamında; temel fotoğrafik teknikler kullanarak ya da bütünü salt fotoğrafla hazırladığımız ekslibris tasarım çalışmalarından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, ekslibris, fotoğrafik yöntemler, tasarım

ABSTRACT
MASTER THESIS
EXLIBRIS STUDIES IN PHOTOGRAPHIC METHODS

Gonca ARSLAN

Advisor: Asst. Prof. Dr. Salih DENLİ

2014, page: 77

Jüri: Assist. Prof. Dr. Salih DENLİ (Advisor)
Prof. Mehmet KAVUKÇU
Assist. Prof. Dr. Celalettin KARADAŞ

In the first part of the thesis which consists of four parts; Under the main heading of “ Photo,” the evolution of photo, from the early days of its inception to today has been described along with its methods, which resulted from historical, chemical, social and technological developments and which constantly change and develop.

In the second part under the title of “ Exlibris,” The definition, history, application styles of exlibris and designs of photographic exlibris are discussed.

In the third part which bears the title of exlibris produced with photographic methods; exlibris examples, produced by various artists are presented.

The fourth part of the study, within the coverage of the thesis, is composed of exlibris design Works which have been prepared by using either main photographic techniques or with salt photos as a whole.

Keywords: photography, the artist, photographic methods, design

KISALTMALAR DİZİNİ

ASA	: Amerikan Standartlar Birliği
DIN	: Alman Endüstri Normları
E.T.	: Erişim Tarihi
ISO	: Uluslararası Standartlar Örgütü
İ.Ö.	: İsa'dan Önce
İ.S.	: İsa'dan Sonra
S.	: Sayı
CGD	: Bilgisayarda Özgün Tasarım
CRD	: Bilgisayarla Çoğaltma
P	: Fotoğrafik Çoğaltma Teknikleri
P3	: Fotogravür Baskı
P6	: Fotolitoğrafi Baskı
P8	: Fotoğraf
P9	: Fotoğrafik İpek Baskı
s.	: Sayfa
y.y.	: Yüzyıl

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1.1. Rönesans'ta Kullanılan Camera Obscura	4
Fotoğraf 1.2. Karanlık Kutu	6
Fotoğraf 1.3. Joseph Nicéphore Niépce. ‘Le Gras’da Pencereden Görünüm’ 1827. Heliografi.....	7
Fotoğraf 1.4. William Henry Fox Talbot, wunderbuzz.co.uk/archive/william-henry -fox-talbot	10
Fotoğraf 1.5. Henry Fox Talbot, foxtablot.dmu.ac.uk,	11
Fotoğraf 1.6. Henry Fox Talbot’un Fotogram Çalışmaları, femsandmess.tumblr.com	11
Fotoğraf 1.7. John Maffat, 1864 by William Henry Fox Talbot.....	12
Fotoğraf 1.8. William Henry Fox Talbot, commons.wikimedia.org	14
Fotoğraf 1.9. William Henry Fox Talbot, yama-bato.tumblr.com.....	14
Fotoğraf 1.10. William Henry Fox Talbot, www. Sydney.edu.au.....	15
Fotoğraf 1.11. Fotogram Örnekleri	16
Fotoğraf 1.12. Renkli Fotogram Örnekleri	16
Fotoğraf 1.13. Man Ray, www.numinum.com	17
Fotoğraf 1.14. Man Ray, www.numinum.com	17
Fotoğraf 1.15. Man Ray; “Fingers”, 1930; www.numinum.com	18
Fotoğraf 1.16. Man Ray, 1931, www.pinterest.com.....	18
Fotoğraf 1.17. Man Ray, 1931, www.pinterest.com.....	19
Fotoğraf 1.18. Man Ray, “Çıplak Kadın” 1931, www.pinterest.com	19
Fotoğraf 1.19. Man Ray, (24.10.2014 tarihinde, www.pinterest.com	20
Fotoğraf 1.20. Gonca Arslan, 2014.....	20
Fotoğraf 1.21. Gonca Arslan, 2014.....	21
Fotoğraf 1.22. Matthew Rolston: Sophia, ‘ekose’ yüz, 1988	21
Fotoğraf 1.23. Man Ray, www.pinterest.com	22
Fotoğraf 1.24. Jerry Uelsmann, www.masters-of-photography.com	23
Fotoğraf 1.25. Jerry Uelsmann, www.mirceapeleanu.wordpress.com	23
Fotoğraf 1.26. Jerry Uelsmann, www.pasadena.edu	24
Fotoğraf 1.27. Jerry Uelsmann, Untitled, 1966, www.masters-of-photography.com ...	24
Fotoğraf 1.28. Jerry Uelsmann, “Room”, 1963, www.masters-of-photography.com ..	25

Fotoğraf 1.29. Man Ray, www.sydney.edu.au	25
Fotoğraf 1.30. Man Ray, “Observatory Time-The Lovers (Gözlem Zamanı-Aşıklar)”, 1934	26
Fotoğraf 1.31. www.wikipedia.org	27
Fotoğraf 1.32. Richard Hamilton, “Günümüz Evleri” 1956, www.wikipedia.org	27
Fotoğraf 1.32. www.kolajmagazine.com	28
Fotoğraf 1.33. Şahin Kaygun, 1984, www.sosyalistkutuphane.com	28
Fotoğraf 1.34. Şahin Kaygun, www.sosyalistkutuphane.com	29

EKSLİBRİS DİZİNİ

Ekslibris 2.1. 1400 yıllarında III. Amenhophis Kitaplığı İçin Yapılmış Olan Ekslibris	33
Ekslibris 2.2. 1470-1480 Yıllarında Brandenburg Ailesi İçin Yapılmış Olan Ekslibris	33
Ekslibris 2.3. 1450 Yıllarında Hanns Igler İçin Yapılan Ekslibris	34
Ekslibris 2.4. Albrecht Dürer, Almanya, XI (172x120), 1503 Öncesi	35
Ekslibris 2.5. Jost Ammann, İsviçre, XI/col. (354x240), 1570	36
Ekslibris 2.6. Pektaş, Hasip, P3+MT (120x60), 1999	40
Ekslibris 2.7. Okur, Gökhan, P3 (66x40), 1997.....	41
Ekslibris 2.8. PEKTAŞ, Hasip, P8+CAD, 1997, www.fotografya.gen.tr	42
Ekslibris 2.9. PEKTAŞ, Hasip, P8+CAD, 1997, www.fotografya.gen.tr	43
Ekslibris 2.10. CGD 8x11.5 2009, www.maroon.com.tr	44
Ekslibris 2.11. DURMUŞ, Bahar, CGD 2012, www.durmusbahar.blogspot.com	44
Ekslibris 2.12. CGD, 8x11,5 2008, www.maroon.com.tr	45
Ekslibris 2.13. UYANIK, Ozan, CRD, 2010, www.aed.org.tr	45
Ekslibris 3.1. PEKTAŞ, Hasip, P8+CAD, 1997; www.fotografya.gen.tr	46
Ekslibris 3.2. ADIGÜZEL, Nurdan, CGD, 2005; 2nd F.I.S.A.E. Competition for CGD Ex-libris 2006 Katalog	47
Ekslibris 3.3. BAHAR, Tezcan, CGD; 33.FISAE Uluslararası Ekslibris Yarışması 2010 Katalog	47
Ekslibris 3.4. PEKTAŞ, Hasip, CGD 2004, www.fotoğraf.gen.tr	48
Ekslibris 3.5. BAHAR, Durmuş, CGD 2012, www.durmusbahar.blogspot.com	48
Ekslibris 3.6. DEMİRBAKAN, Eren, CRD, 2011, www.issuu.com	49
Ekslibris 3.7. TARLAKAZAN, Burak, CGD, 2010, www.aed.org.tr	49
Ekslibris 3.8. KORKMAZ, Engin, CGD, 2010, www.aed.org.tr	50
Ekslibris 3.9. BAEYENS, Martin R., CGD, 2002, www.aed.org.tr	50
Ekslibris 3.10. GEÇİMLİ, Salih, CGD, 2009, www.aed.org.tr	51
Ekslibris 3.11. DELEMEN, Gül, P8+CGD, 2010, www.aed.org.tr	51
Ekslibris 3.12. TUNÇ, Arif Ziya, P8+ CGD, 2010; www.aed.org.tr	52
Ekslibris 4.1. ARSLAN, Gonca, P+ CGD, 2014	54
Ekslibris 4.2. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014	54

Ekslibris 4.3. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014	55
Ekslibris 4.4. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014	56
Ekslibris 4.5. ARSLAN, Gonca, P+ CGD, 2014	56
Ekslibris 4.6. ARSLAN, Gonca, P+ CGD, 2014	57
Ekslibris 4.7. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014	58
Ekslibris 4.8. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014	59
Ekslibris 4.9. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014	60
Ekslibris 4.10. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014	60
Ekslibris 4.11. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014	61
Ekslibris 4.12. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014	61
Ekslibris 4.13. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014	62
Ekslibris 4.14. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014	63
Ekslibris 4.15. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014	63
Ekslibris 4.16. ARSLAN, Gonca, P8+ CGD, 2014	64
Ekslibris 4.17. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014	64
Ekslibris 4.18. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014	65
Ekslibris 4.19. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014	65
Ekslibris 4.20. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014	66
Ekslibris 4.21. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014	66
Ekslibris 4.22. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2010	67
Ekslibris 4.23. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2010	68
Ekslibris 4.24. ARSLAN, Gonca, P8+CGD, 2014	68
Ekslibris 4.25. ARSLAN, Gonca, P8+CGD, 2014	69
Ekslibris 4.26. ARSLAN, Gonca, P8+CGD, 2014	69
Ekslibris 4.27. ARSLAN, Gonca, P8+CGD, 2014	70
Ekslibris 4.28. ARSLAN, Gonca, P9+CGD, 2014	71
Ekslibris 4.29. ARSLAN, Gonca, P9+CGD, 2014	72

ÖNSÖZ

Fotoğraf ve ekslibris insanları bilgilendiren ve iletişim kurmalarını sağlayan görsel unsurlar olarak kullanılmaktadır. Sanat öğrencilerinin eğitiminde, çevresinde ve mesleki yaşantılarında büyük ve kalıcı bağlar kurarak her geçen gün büyümektedir.

Bu sanatla bizleri tanıştıran birikim ve donanımları ile beni yönlendiren hocam ve danışmanım Salih DENLİ'ye, exlibris sanatçısı Sayın Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ' a, Sayın Prof. Dr. Basri ERDEM'e, Sayın Prof. Mehmet KAVUKÇU'ya, Sayın Doç. Fikret HAŞİMOV'a, Sayın Yrd. Doç. Dr. Mustafa IŞIK'a, Sayın Arş. Gör. Erhan MUTLUGÜN'e çok teşekkür ederim. Ayrıca bu zor süreçte büyük bir özveriyle sevgi ve desteklerini esirgemeyen anneme, babama, kardeşlerim ve arkadaşlarım Evren KAVUKÇU, Ayça ALPER AKÇAY, Şevki Özer AKÇAY'a ve Orhan ARDAHANLI'ya teşekkürler ederim.

Erzurum-2014

Gonca ARSLAN

GİRİŞ

Fotoğraf; kamera vasıtasıyla ışığın hassas bir yüzey üzerine kaydedilerek görüntü oluşturmaları işidir. İşlevsel uygulamaları nedeniyle bir zanaat olduğu gibi estetik yönüyle bir sanat olarak kabul edilir. 19. yüzyılın en dikkat çeken buluşlarından biridir. Gümüş tozlarının ışık ile karardığının anlaşılmasından sonra 1839 yılında Fransız bilim adamı Daguerre ilk pozitif görüntüyü yüzey üzerine kaydetmiş ve bunu dünyaya duyurmuştur. Bu kayıt yöntemine 1840 yılında “photography-fotoğraf” adı verilmiştir. Fotoğrafın ilk yıllarında pozlama süresinin uzun olması (sekiz saat) nedeniyle doğa ve mimari yapı çekimleri yapılmış, teknolojinin ilerlemesiyle pozlandırma süresi kısalmıştır. Fotoğrafçılık uluslararası bir dildir. Modern hayatta üçüncü bir göz görevi görür. Fotoğraf akıp giden zamanı durdurmanın belki de bilinen tek yoludur. İnsanların geçmişe dönüp bakabilmesine, ve anılarını hatırlamasına yardımcı olan araçlardan biridir.

Kitaplar bilgi kaynağı olmanın yanı sıra, hangi türde yazılmış olursa olsunlar yapıları, dokuları, renkleri ve kokularıyla her zaman hayatımızın içinde yer almış ve birer estetik değer olmuşlardır. Bir kitaba sahip olmanın ne kadar değerli olduğunu ve onun başlı başına bir sanat eseri olduğunu hepimiz biliriz. Bu yüzden; çocuk yaşıtlardan itibaren sahip olduğumuz kitapların bize ait olduğunu göstermek adına, ya iç sayfalarından herhangi birine adımızı yazar, imzamızı atar ya da kapağına bir etiket yapıştırırız.

Kitap mülkiyetini belirlemenin en iyi yolu, ona bir etiket koymaktır. Bu etiket kitabın ön ya da arka kapağında uygun bir yere yapıştırma veya illeştirme ile olur. Bu etikete bilindiği gibi “ekslibris” denir. Ekslibriste, kitap sahibinin adı, varsa tanınmış simgesi ve “ekslibris” sözcüğüne yer verilir. Mutlaka yer alması gereken “ekslibris” yazısı ve varsa işaretin dışında resim, uygun bir söz, kitaplıkta kitabın sıra numarası, yeri ve kaynağı gibi öğeler yer alabilir. Ekslibrisleri, tasarlayan sanatçının imzası, simgesi, baskı tarihi, baskı tekniği işareti, basım sıra düzenindeki üretim numarası gibi bilgiler yer alabilir. Ama ekslibris en yalın kapsamda kitabın sahibi (yazarı değil) ve ekslibris ya da yerine “ ... nın kitaplığı” , “... nın kitaplığından” anlamında bir söz yazılmalıdır. Ekslibris aynı zamanda çok önemli bir iletişim aracıdır. Böylece sanatı kitapların içine koyacak, dokunabilecekleri, görebilecekleri bir yere getirebilecektir.

Milletler, sanatçılar ve sanatseverler arasındaki diyalogu artırmakta, güncelliği yakalayarak da gelişmelerden haberdar etmekte, koleksiyoncular içinde bir hazine oluşturmaktadır.

Ekslibris sanatının; beş yüz yıllık gizli ama görkemli tarihi, sanatın her alanına değinişi, resim ve grafik sanatlarının en ince ve önemli özelliklerini kullanarak, sınırsızlığı içinde doğrudan hissettirdiği ve asla demode olmadan çağını yakalayıp, bütün niteliklerini kullanışı, küçüklüğü ile estetik değerleri insan ilişkilerine sunması bu araştırmanın çıkış noktası olmuştur.

Baskı sanatı temelinde oluşturulan ekslibris sanatında, teknolojiye gelişmeler, her alanda olduğu gibi, baskı sanatı temelinde oluşturulan ekslibris sanatını da oldukça çok etkilemiştir. Bu etkileşim çerçevesinde fotoğraf işin içine girmiştir.

Bu çalışmada, ekslibrisin temel amacı göz ardı edilmeden, fotoğraf baskı teknikleri kullanılmış; tarihi bir sanat dalı ile teknolojik uygulamalar bir araya getirilerek ekslibrisi nasıl etkilediğine değinilmiştir.

Bu çalışmayla fotoğrafik yöntemlerin ekslibris sanatındaki olumlu katkılarına değinilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FOTOĞRAF

Fotoğrafın hayatımıza girmesiyle birlikte Fotoğraf Nedir?, Fotoğrafın Tarihçesi, Kimyasaldan Dijitale Fotoğrafın Gelişimi, Fotoğrafik Yöntemler (Fotogram, Solarizasyon, Rölyef, Bindirme, Fotomontaj, Kolaj) gibi kavramları hayatımıza girmesine sebep olmuştur.

1.1. FOTOĞRAF NEDİR

Fotoğraf, kamera vasıtasıyla ışığın hassas bir yüzey üzerine kaydedilerek görüntü oluşturulması işidir. İşlevsel uygulamaları nedeniyle bir zanaat olduğu gibi estetik yönüyle bir sanat olarak kabul edilir.

Fotoğraf, doğada mevcut gözle görülebilen maddi varlık ve şekilleri ışık ve bazı kimyasal maddeler yardımıyla ışığa duyarlı hale getirilmiş, film kağıt veya herhangi bir madde üzerine saptayan fiziksel ve kimyasal bir işlemdir.

Kelime olarak Yunanca ışık anlamına gelen “photos” ve yazı anlamına gelen “graphes” kelimelerinden oluşmaktadır. (Kanburoğlu, 2007:21-31) Yani ışıkla çizmek (yazmak) anlamına gelir. Işıkla çizmek sözünden fotoğraf için en önemli aracın ışık olduğun anlayabiliriz. Işık olmadan fotoğraf olmaz, bu durumda fotoğrafçının ilk önce ışığı iyi tanıması gereklidir. Fakat bu tek başına yeterli değildir. Fotoğrafçı ışığın yanı sıra fotoğrafı çektiği ekipmanının teknik özelliklerine hakim olmalı, estetik ve kültürel bilgi birikimini de etkili bir şekilde fotoğraf çekimi esnasında kullanmalıdır. Fotoğrafçılık, bakmakla görmenin ayrı ayrı şeyler olduğunu kanıtlar. Fotoğraf bugünkü gelişme devrinde bir bilim ve diğer bilim kollarında hiç şüphesiz ki en önemli yardımcılardandı. Fotoğrafçılık uluslararası bir dildir. Modern hayatta üçüncü bir göz vazifesi görür.

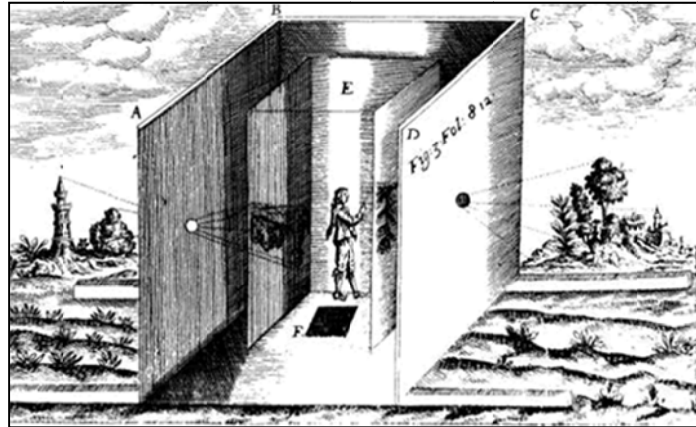
Fotoğrafın 150 yıllık bir geçmişi vardır. Diğer sanat dallarıyla kıyaslandığında bir hayli yeni sayılmasına karşın, büyük bir hızla gelişerek kendisini çağın teknolojisiyle bütünleştirmeyi başarmıştır. İnsanoğlu doğayı inceleme araçları arasına fotoğraf makinesini de kattığında, bir yandan gözün görme eşiğindeki dünyamızın olağan üstü biçim, ton ve renk armonileriyle dolu olduğunu bulmuş, öte yandan bilim ve teknoloji

alanında inanılmaz doğru bilgi ve ayrıntıları saptayan bir sistem elde etmiştir. Böylece fotoğraf bilimsel ve teknik araştırmaların vazgeçilmez bir aracı olmuştur. Fotoğraf, yakın çağın en önemli ve en etkili araçlarından biridir. Herkes tarafından kolaylıkla üretilebilir ve aynı şekilde de tüketilebilir olması, fotoğrafçılığın günümüzdeki yaygınlığa ulaşmasındaki en temel etkidir. Üç boyutlu hayat daha önce resim tarafından iki boyutlu görüntüye dönüştürülüyordu. Fotoğraf bunu alet yardımıyla saptamaya başladı. Böylece fotoğraf sanatçısı da duygu ve düşüncelerini görüntüleyerek yıllar sonrasına yansıtma fırsatını buldu (Kanburoğlu, 2007: 21-31).

1.2. FOTOĞRAFIN TARİHÇESİ

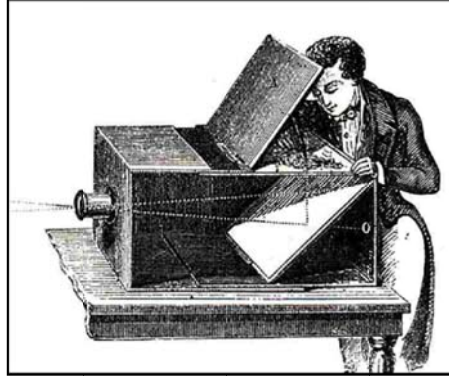
Fotoğrafçılığın başlangıç tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Fotoğraf tarihi karanlık kutunun içinde görüntü elde etmenin tarihi olduğu kadar, bu görüntüleri fotokimyasal yolla saptamanın da tarihidir.

Günümüzde adeta büyük bir sanayi dalına dönüşen ve şirketler bazında milyar dolar sermaye ile ifade edilen fotoğraf, asırlar önce çeşitli bilim adamlarının çalışmalarıyla başlayan, uzun bir serüven sonunda ortaya çıkan ve XIX. yüzyılın en dikkat çeken buluşlarından birisidir. Bu çalışma da yer alan ilk bilim adamlarının çoğu, hiçbir zaman fotoğrafı bulmak için yola çıkmamışlardır. Tesadüfler sonucu bu buluşun bir bölümüne hizmet etmişlerdir. Daha sonraki yıllarda fotoğrafın buluşuna ve gelişimine katkıda bulunan bilim adamları ise iki farklı alanda çalışmalar yapmışlardır. Fotoğrafın keşfi iki bağımsız alanda “optik” ve “kimya” daki gelişmeler sayesinde olmuştur. Fotoğrafın optik tarihi binlerce yıl geriye gider.

Fotoğraf 1.1. Rönesans'ta Kullanılan Camera Obscura

Camera Obscura M.Ö. IV. yüzyıldan başlayarak astronomi ve daha bir çok bilimde kullanıldı. Kepler ve Galile'nin çalışmaları ile mercek dürbün teleskop gelişti. Kimyadaki gelişme ise, ilk kez X. yüzyılda, Arap optikçi, matematikçi İbni-l Heysem (Alhazen 965-1051) güneş tutulmasını izlemek için camera obscura olarak adlandırılan ilkel karanlık kutuyu kullanmıştır. Bu kutunun çalışması ise, karanlık bir odanın bir duvarına iğne deliği (pinhole) açıldığında dışarıdaki cisimlerin görüntüsünün deliğin karşısındaki duvara, ters olarak düşmesi şeklindedir. 1420'li yıllarda mimar, heykeltıraş, matematikçi Filippo Brunelleschi aynı sistemden yola çıkarak, büyük bir karanlık odada, oda içinde oluşan görüntünün çizimi ile perspektifi doğru olarak kullanma konusunda çalışmalar yapar. Bu bir fizik kuralıdır. Çok küçük bir delik den geçen ışık, karanlık ortamın karşısına ters olarak düşer. Görüntünün ters olması ışığın delikten geçerken kırılmasından kaynaklanır. Yüzeyinde küçük bir delik olan ister küçük sandık büyüklüğünde, ister büyük oda büyüklüğünde camera obscuralar günümüzün modern fotoğraf makinelerinin atalarıdır. Daha sonra 15.yüzyılda Leonardo Da Vinci karanlık kutunun ayrıntılı bir tanımını yapar. Küçük bir delik ilkesine göre yapılan karanlık kutuların ışık miktarı ve netlik gibi büyük sorunları vardı. Gerçekte delik küçüldüğünde ışınlar daha iyi ayıklanıyor ve dolayısıyla daha net bir görüntü elde ediliyordu. Buna karşın ışık miktarı azalınca yetersizlikler ortaya çıkıyordu. Karanlık kutudaki görüntünün daha kaliteli olması için yapılan çalışmalarda, Milanolu Girolama Cardona'nın büyük çapası görülür. Çünkü karanlık oda olan camera obscura'nın önüne optik takılması ilk kez Cardona tarafından uygulanmıştır. Cardona, camera obscura'nın önüne konulacak bir dışbükey merceklerle parlak ve net bir görüntü elde edilebileceğini göstererek, bir ilki gerçekleştirdi. 16.yüzyılın sonlarına doğru İtalyan fizikçi Della Porta Giovanni, karanlık kutunun geliştirilmesi için çalışmalar içine girer ve ışığın geçtiği deliğe ince kenarlı bir mercek koyarak bu görüntünün hem net, hem de aydınlık olmasını sağlar. Giovanni evinin bir odasının duvarına açtığı deliğe bir mercek yerleştirir ve merceğin ön tarafında bir oyun sergiler. Odanın içindeki misafirler karşı duvardaki ters oyunları seyredince paniğe kapılırlar. Engizisyon mahkemesinden korkan Giovanni, ülkesini bir süre terk etmek zorunda kalır. Tarihin ilk yazdığı fotoğraf makinelerinden biri budur. Daha sonraları oda büyüklüğündeki karanlık kutular küçülerek bir sandık büyüklüğüne ulaşır (Dölen, 1994: 122-133).

Fotoğraf 1.2. Karanlık Kutu

Zamanla merceğin kalitesi yükseltilir. 17.yüzyılda Camera Obscura'lar, pratik bir kullanım alanı bulurlar. Manzara ve mimari resimler yapan ressamalar, karanlık odanın arkasına koydukları şeffaf kağıtlar üzerine perspektifi düzgün resimler yapmaya başladılar. Bu yıllarda John Zahn adındaki Alman papaz camera obscura'sının önüne merceği ileri geri oynatarak netlik yapan bir mekanizma yerleştirir. Işığın içeri geren şiddetini ayarlamak içinde merceğin içine bir diyafram ve üstten bakıp daha rahat çalışmak için görüntüyü üste yansıtan bir ayna koyar. Optüratörü dışında her şey tamam. Yaklaşık 30cm. yüksekliğinde ve 60cm. uzunluğunda tek objektifli refleks makinesini bulur. Camera obscura taşınabilir ve mercekler arası uzaklık ayarlanabilir hale getirilir ve böylece görüntünün odaklanması sağlanır (Dölen, 1994: 122-133)

1.2.1. Kimyasaldan Dijitale Fotoğrafın Gelişimi

Fotoğraf kimyasındaki ilk çalışmalar, kimyacı Fabricius ile başlamış, sırasıyla Johan Heinrich Schulte, Thoms Wedgwood ve Humphry Davy ile devam etmiştir. Daha sonra, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden başlayarak, fotoğraf kimyasında önemli gelişmeler olmuştur. Bir görüntüyü, kalıcı biçimde bir yüzeye monte etme fikri gelişmiş ve uygulamaya konulmuştur.

Bir görüntünün, bir yüzey üzerinde fotoğraflık yoldan kalıcı biçimde saptanması, yani gerçek anlamda fotoğraf, başta Fransız Joseph Nicéphore Niepce (1765-1833) ile Lois Jacques Mande Daguerre (1787-1851) ve İngiliz William Henry Fox Talbot (1800-1877) olmak üzere birçok kişinin çalışmaları sonucunda gerçekleşebilmiştir. Özellikle Talbot, bir negatiftten çok sayıda pozitif baskı elde edebilme yöntemini geliştirerek, gerçek anlamda fotoğrafın kurucusu olmuştur.

İlk fotoğraf görüntüsü 1826 yılında, Niepce tarafından elde edilmiştir. Niepce, deneylerinde ışığa duyarlı madde olarak gümüş klorür kullanmaya 1816 yılında başladı. Ancak, ilk fotoğraf görüntüsünü 10 yıl sonra başka yoldan elde etti. Niepce, elde etmiş olduğu duyarkatı bir camera obscura içine koyup 8 saat süre ile pozlandırarak Chanlonsur-Saone'daki evinin penceresinden görünen görüntüyü saptadı. Bu işleme Heliografi (güneş ile saptama) adı verilir (Kanburoğlu, 2007: 21-31).

Fotoğraf 1.3. Joseph Nicéphore Niépce. 'Le Gras'da Pencereden Görünüm'1827. Heliografi

Bu görüntü aynı zamanda ilk mimari fotoğraf olarak da kabul edilmektedir. Niepce, 1826 Haziran ve Temmuz ayında camera obscura yardımıyla elde ettiği dünyanın ilk fotoğrafı konusunda, 8 Aralık 1827'de İngiltere'deki Royal Society'ye bilgi vermiş. Niepce'in yöntemi üç bakımdan yetersizdi. Birincisi, çok yavaştı. İkincisi, görüntü net değildi. Üçüncüsü ise, yalnız bir kopya elde edilebiliyordu. Fotografik anlamda, bir görüntüyü bir yüzeye monte etmek üzere çalışma yapan diğer bir Fransız da Daguerre'dir. Daguerre, Paris Operası'nda sahne ressamı olarak çalışırken doğru perspektifli çizimler için camera obscura kullanmaya başlamış. Daha sonra, görüntünün kimyasal yolla saptanması ile ilgilenmiştir. Daguerre, Niepce ile ortak çalışma konusunda girişimlerde bulunmuş. Fakat ortaklık anlaşması ancak 14 Aralık 1829'da imzalanabilmiş. Bu dönemde Niepce, üzeri gümüş kaplanmış bakır levhaların iyot buharına tutularak duyarlılaştırılması üzerinde çalışıyordu.

Niepce'in 1833'de ölümü üzerine Daguerre, çalışmaları tek başına yürütmeye başlamış. 1835'te bir rastlantı sonucu levha üzerindeki gizli görüntünün cıva buharının

etkisi ile görünür duruma geldiğini gözlemlemiş. Bu önceki pozlandırma süresini %90 oranında azaltmış. İki yıl sonra, görüntünün sodyum klorür ile sabitleştirilmesi yöntemini bulmuş ve buluşunu “Daguerreotype” olarak kendi adıyla adlandırmaya karar vermiş.

1837’de iyi sonuçlar elde etmeye başlamış. Daha sonra, önce 7-8 saat olan bozlandırma süresi 30 dakikanın altına düşürdü. Daguerre tarafından 1837’de elde edilen ilk fotoğraf, Paris’te Fransız Fotoğrafçılık Derneği’nde saklanmaktadır. Daguerre’in yöntemi ilk kez 1839’da Gazete de France’da açıklanmış. Daguerre, buluşu için İngiltere’den patent almış. Fransa’da ise etkin bir politikacı olan fizikçi François Arago, buluşun 1839’da Fransız Bilimler Akademisinde kısaca duyurulmasından sonra Fransız Hükümeti’ne başvurarak patent hakların satın alınması ve buluşun bütün dünyaya serbestçe yayılmasının sağlanmasını istemiş. Gerekli yasal işlemlerden sonra, bu konudaki yasa Fransız Parlamentosu’ndan geçmişti. (Dölen, 1994: 125-133)

Daguerre’in buluşu, 19 Ağustos 1839 günü Fransız Bilimler Akademisi ile Güzel Sanatlar Akademisi’nin ortak toplantısında François Arago tarafından “Sayın baylar, Doğa ışık aracıyla bir yüzeyin üzerine geçirildi” sözleriyle açıklamış. Bu toplantıda fotoğrafları gören sanatçı Paul Delaroche, “Bugünden itibaren ressamlık öldü” diyerek ilginç bir yorumda bulunmuştur. Bütün bunlara karşılık, henüz kuvvetli güneş ışığı altında 15 dakikalık bir bozlandırma süresine gerek vardır. Yöntem pahalıydı ve yalnız bir tane pozitif fotoğraf elde edilebiliyordu.

Buna rağmen, standart bir fotoğraf seti olarak Avrupa ve Amerika’da yirmi yıl süreyle yaygın bir biçimde satılmıştır. Bu sette, f/14 açıklıklı mercek ve yaklaşık 50kg ağırlığında bir makine vardı. Petzval odak uzaklığı kısa ve çalışma açıklığı f/3.6 olan merceklerin hızını 30 kat artırılmıştır. Aynı zamanda iyot buharı yerine, levhaların brom buharına veya klora tutulmasının duyarlılığı daha fazla artırdığı belirlenmiş ve bunun sonucunda poz süresi 10-90 saniye düzeyine inmiştir.

Fox Talbot, 1833 yılı Ekim ayında yaptığı bir İtalya gezisinde resim yapma yeteneği olmayanlar için Wollaston tarafından geliştirilmiş bir tür camera obscura olan, “Camera Lucida” ile çalışırken doğal görüntüleri kağıt üzerinde saptamayan bir yöntemin bulunabileceğini düşünerek, 1834 yılı başında denemelerine başlamış. Bir yazı kağıtını, önce gümüş nitrat ve ardından da sodyum klorür çözeltilerine batırıp

gümüş klorürden oluşan duyarlı bu kağıtları kullanarak uzun süre pozlandırma yapmış ve bazı bitki örneklerinin görüntülerini elde etmiş.

Fakat bu görüntüleri, sodyum klorür çözeltisi ile sabitleştirmeyi 1835 Şubat'ında bulmuş. Bu yolla elde ettiği kontakt resimlere “Fotogram” adını vermiş. Aynı yılın yazında, ilk görüntüleri elde etmiş. Daguerre'den bütünüyle farklı bir yöntemle elde ettiği bu görüntüler, Daguerre'nin elde ettiği görüntülerin yanında çok ilkel. 1835 Mayıs'ında Paris'te Daguerre tarafından çekilen resimleri gören John Herschel, “Bu bir ayna, Talbot'un resimleri bunlarla karşılaştırıldığında çocukçadır” demiş. Talbot, Daguerre'in çalışmalarını duyunca öncülüğü ona kaptırmamak için, buluşunu 25 Ocak 1839'da anlatarak bazı örneklerle sundu, altı gün sonra üyesi olduğu Royal Society'e bu konuda bildiri yayınlamış. Talbot 1839-1840 yılları arasında çok sayıda fotogram çalışması elde etmiş. Bunlar çiçek, yaprak ve dantel gibi cisimlerin bir saat veya daha uzun süre bozlandırılması ile elde edilmiş fotoğraflardı (Dölen, 1994: 125-133).

Fotoğrafın gelişiminde rol oynayan bir diğer bilim adamı ise Herschel, 1839 yılı Şubat ayında basitleştirme işlemi için sodyum klorür yerine sodyum tıyo sülfat kullanılmasının çok daha iyi olduğunu bulmuş. Daguerre başta olmak üzere herkes tarafından kullanılan bu buluştan Talbot faydalanmadı ve eski yetersiz yönteminde ısrar etmiş. Talbot 20-21 Eylül 1840'da en önemli buluşunu yapmış. Fotoğraf adına yeni bir başlangıç sayılan en önemli özellik, gizli görüntünün oluşumunun ve bunun geliştirilmesi oldu. Bu buluş poz süresini birkaç dakikaya indirerek portre fotoğraflarının çekilebilmesine olanak sağlamış. Bu buluşunu “Calotype”(Yunanca: Güzel yöntem) olarak adlandıran Talbot, 8 Şubat 1841'de patentini almış. Bununla birlikte geliştirici olarak gallik asit kullanmak kendi buluşu değildi. Bir amatör astronom olan Josephe Bancrofte Reade, fotoğraf konusundaki denemelerinde kendisine yardım ederken hızlandırıcı olarak gallik asit kullanmasını önermiş.

Talbot'un buluşu olan negatiften pozitif baskı yöntemi fotoğrafta devrim yarattı. Talbot'un yönteminde istenildiği kadar pozitif görüntü oluştuğunu ve bunun geliştirilebilir olmasını bulması poz süresini çok kısalttı. Bununla birlikte, yıkamanın önemini bilmediğinden calotype'larından çoğu birkaç yıl içinde bozulmuş. Fotoğraf kimyasındaki gelişmeler XIX. yüzyılın sonuna doğru George Eastman ile birlikte büyük

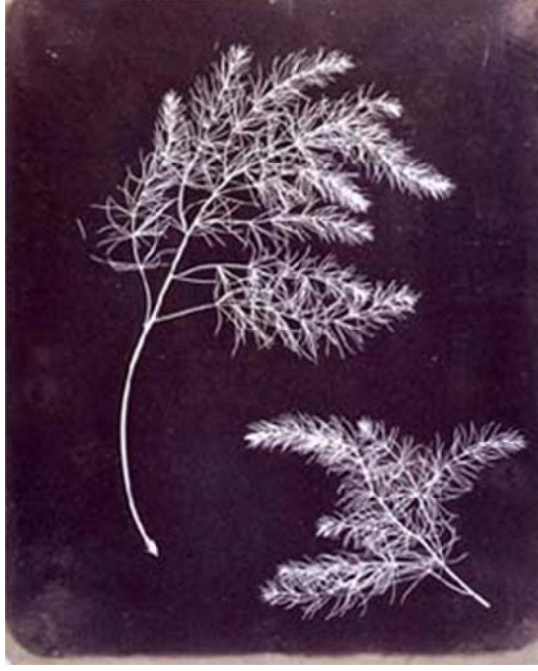
gelişmeler sağlamış. Eastman seliloid rulo filmin patentini alarak yüzyılın sonuna kadar dünya tekeli elinde tutmayı başardı.

Başlangıçta kendi üretmiş olduğu kutu makineleri için yaptığı filmlerde, üzerine duyarkat sürülmüş 100 pozluk rulo kağıt film kullanılıyordu. Fotoğraf makinesi, içinde film ile satılıyor kullanımdan sonra fabrikaya geri gönderiliyor ve burada banyo ediliyordu. Banyo işleminden sonra, kağıt üzerinden ayrılan duyarkat katmanı saydam bir altlık üzerine aktarılıyordu. 1889'da kağıt yerine nitroselüloz filmi kullanılmaya başlanmış ve gerçek anlamda amatör fotoğrafçılık dönemi başlamıştır. Takip eden yıllarda Kodak firmasının “siz çekin, gerisini biz hallederiz” söylemi ile yola çıkışı ve daha küçük ebatlardaki fotoğraf makinelerini üretmesiyle sistem hızla halk tabanına yayılmış (Kanburoğlu, 2007: 21-31).

O dönem ait **William Henry Fox Talbot**'un bazı çalışmalarından örnekler.

Fotoğraf 1.4. William Henry Fox Talbot (24.10.2014 tarihinde, wunderbuzz.co.uk/archive/william-henry-fox-talbot adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.5. Henry Fox Talbot, (24.10.2014 tarihinde, foxtablot.dmu.ac.uk adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.6. Henry Fox Tablot'un Fotogram Çalışmaları, (10.09.2013 tarihinde, femsandmess.tumblr.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.7. John Maffat, 1864 by William Henry Fox Tablot

Henry Fox Tablot'un John Moffat tarafından çekilmiş bir fotoğrafı, 1864 İlk baskılarda filmin tabanı kağıtmış ve kağıt dokusunun verdiği lif görüntüsünden kurtulmak olanaksızmış. Bu sorunu Niepce'nin kuzeni Abel Niepce 1847 yılında ışığa duyarlı emülsiyonu, yumurta beyazıyla kaplamış camların üzerine emdirerek çözmüş. Yıllar sonra Robert Bingham adındaki İngiliz ıslak plaka tekniğini geliştirmiş bu tekniğe göre kolodyon cam üzerine dökülüyormuş sonra gümüş nitratla duyarlı hale getiriliyormuş. Bu zor ve sıkıntılı bir sistemdi. Çünkü bu işlemi yapınca fotoğrafı hemen çekip banyo etmek gerekiyormuş. Aynı zamanda çok riskli bir yöntemmiş plaka bir yere değse hemen ıslaklık görüntü siliniyormuş. Cam kırılğan bir malzeme olduğu için savaşta ve doğada fotoğraf çekmek oldukça zormuş. Bu nedenle hem kağıt gibi esnek, hem de cam gibi dokusu olamayan bir malzeme bulunması gerekiyordu. Kullanılan emülsiyonda kuru olmak zorundaydı. Bunun için bir çok çalışma ve denemeler yapılmıştır. Bunu Kodak firması 1888'de başarmış. Firma, esnek tabanlı asetat filmi keşfetmiş ve bu buluş fotoğraf tarihinin kilo metrelerinden biri olmuştur.

Renkli filme geçiş uzun yıllar sonra gerçekleşti. Bunun için birçok kimyacı, fizikçi çalışmış fakat onlar renkli filmi bulamamıştır. Amerikalı iki müzik adamı Godovsky ve Lepold Manes renkli filmin mucitleri oldu. Ticari anlamda ilk renkli film Kodak firması tarafından 1935 yılında piyasaya sürülmüştür.

Dijital (sayısal) fotoğrafçılık, analog fotoğrafçılıkla (film kullanılan makinelerle yapılan fotoğrafçılık) yapılanların, bilgisayar ve benzeri teknolojik araçlarla yapılması olarak tanımlandırılır. Dijital fotoğraflar iki biçimde ele edilebilir. Bunlardan ilkinde fotoğraflar; analog yöntemle elde edilen fotoğrafların tarayıcılarla (scanner) taranması ve işlenmesiyle oluşur. İkincisinde ise fotoğraflar, dijital fotoğraf makineleri kullanılarak elde edilir. Çalışma mantığı olarak dijital fotoğraf makineleriyle analog fotoğraf makineleri arasında herhangi bir fark yoktur. Görüntü elde edilmesi aynıdır, değişen elde edilen görüntünün kaydedilme biçimidir.

Dijital fotoğraf makinelerinde, objektiften geçen ışık ışınları sensör üzerine düşerek sayısal işlemcilerden geçer ve görüntüyü oluşturur. Analog fotoğrafçılıkta, gümüş tuzlarından oluşan bir duyarkatı etkileyen ve film üzerinde üzerin de gizli bir görüntü oluşturan, ışık dijital fotoğrafçılıkta, CCD veya CMOS adı verilen bir elektronik parçanın üzerine düşer, bir takım dijital işlemler sonucun da görüntü elde edilir.

1970'lerde CCD'ler video kameralarında kullanılmaya başlandı. 70'lerin sonlarında deneme amaçlı olarak CCD'ler prototip fotoğraf makinelerinde kullanılmaya başlandı.

1.3. FOTOĞRAFİK YÖNTEMLER

Tarihsel süreç içerisinde çeşitli fotoğrafik yöntemler geliştirilmiştir. Bunlar; fotogram, solarizasyon, bindirme, rölyef, fotomontaj, kolaj teknikleridir.

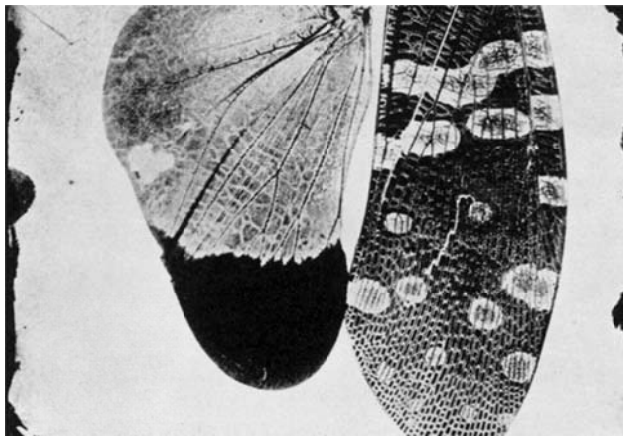
1.3.1. Fotogram

Fotoğraf makinesi kullanmadan, ışık geçirmeyen ya da az geçiren nesneleri (yaprak, şişe, ip, karton parçaları, taş, kibrit ve benzeri) kullanılarak fotoğraf kartı üstünde anlamlı kompozisyon oluşturulmasıdır.

Fotoğraf 1.8. William Henry Fox Tablot, (24.10.2014 tarihinde, commons.wikimedia.org adresinden alınmıştır.)

Objektifsiz fotoğraf yöntemi olan fotogram, yarı saydam ya da saydam olmayan objelerin siyah-beyaz veya renkli fotoğraf kağıdı, fotoğraf filmi ya da ışığa karşı duyarlaştırılmış herhangi bir obje üzerine yerleştirilerek pozlanması ve normal kağıt banyosu işlemlerinin yapılmasıyla elde edilir. Bozlama sırasında verilen f-değerlerine, objelerin saydam, yarı saydam ya da saydam olmamalarına göre gri tonlar artar ya da azalır. Objenin dışında şablonda kullanılabilir. Baskı sırasında agridizör objektifinde orta f-değeri seçmek (5.6f, 8f gibi) gri tonları daha rahat elde etmeyi sağlar.

Fotoğraf 1.9. William Henry Fox Tablot, (24.10.2014 tarihinde, yama-bato.tumblr.com adresinden alınmıştır.)

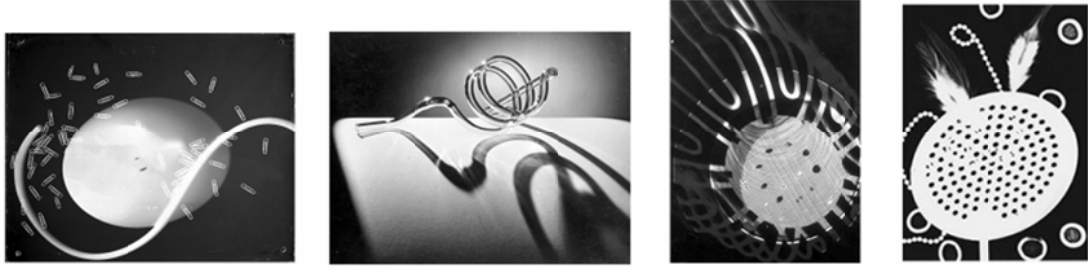
Objektifin önüne renkli camlar konularak çok değişik sonuçlar elde edilebilir. Fotogramda kompozisyon çok önemlidir. Bundan dolayı baskı öncesi tasarımın hazırlanması gerekir. Fotoğrafın teknik gelişimi içerisinde en önemli bulgu, gümüş nitratin, güneş ışığından etkilenecek kararmasıdır. 1725 yılında Alman kimyacı Johann Heinrich Schulze bulunan olay, gümüşün ışık etkisiyle indirgenmesidir. Bu bulgudan yola çıkarak Thomas Wedgwood, Humphry Davy ile birlikte ışığa karşı duyarlaştırılmış (gümüş) üzerine yaparak, böcek kanadı koyarak saatlerce güneş ışığı altında pozlamışlardır.

1835 yılında Fox Tablot “photogenic drawing” (fotoğrafik desenler) adıyla dantel ve botanik örneklerini ışığa karşı duyarlaştırdığı kağıdın üzerine koyarak görüntü almıştı (Dölen, 1994: 125-133).

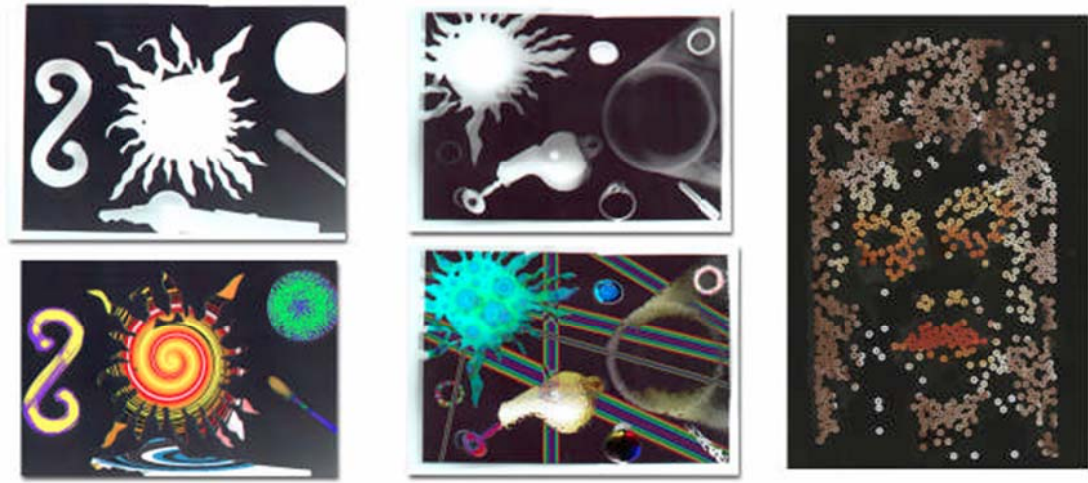

Fotoğraf 1.10. William Henry Fox Tablot,(24.10.2014 tarihinde, [www. Syddney.edu.au](http://www.Syddney.edu.au) adresinden alınmıştır.)

Bu anlatılanlar, hem fotoğrafın ilk teknik gelişimleri hem de ilk fotogram çalışmalarıdır. Fotogram, gümüş nitratin ışığa karşı duyarlılığını bulan “Schulze” i anmak amacıyla “Schulzegrafi” olarak adlandırılır.

Fotoğraf 1.11. Fotogram Örnekleri (MEGEP, 2007; s.14)

Fotoğraf 1.12. Renkli Fotogram Örnekleri (MEGEP, 2007; s.18)

1.3.2. Solarizasyon

Siyah beyaz fotoğraf baskısında yapılan grafik manipölasyon'lar dan biridir. Literatürlerde “*posterizasyon*” adı ile geçer. Öncelikle siyah beyaz negatif deki görüntü kontak usulüyle tire filme aktarılarak serleştirilmiş bir pozitif alınır. Ardından tiredeki pozitif görüntü tekrar bir tireye aktarılarak iyice sertleştirilmiş bir yeni negatif oluşturulur. Fakat bu arada negatif pozlandırılıp geliştirici banyoya koyulduktan sonra negatifte görüntü belirmeye başlar başlamaz banyodan hızla çekilir ve agrandizörün ışığı altında bir süre bekletilir. Çekme anındaki hassasiyet ve ışığa tutma süresi solarizasyonun başarısında önemli etkenlerdir. Işıқта tutmak için söylenegelen formül “pozlama süresinin dörtte biri ile üçte biri arası” şeklindedir. Fakat bu formülün çok az çalışmada işe yaradığı görülmüştür. Doğru süreyi bulmanın deneme yanılmadan başka yolu yoktur. Işıktan çekilen tire film tekrar geliştiriciye atılır ve normal bir şekilde geliştikten sonra sabitleyici banyoya alınır, durulanır, kurulanır ve agrandizöre normal

bir negatif gibi monte edilerek siyah-beyaz karta baskı yapılır. Oluşan görüntüde ara tonlar yanmış, doğal olmayan griler ortaya çıkmış beyazlar lekelenmiş, siyahlar koyu grilerle iç içe geçmiştir. Solarizasyon tekniğini sanatsal anlamda ilk kullanan ve en yetkin örneklerini veren kişi Man Ray'dır.

Fotoğraf 1.13. Man Ray, (24.10.2014 tarihinde, www.numinum.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.14. Man Ray, (24.10.2014 tarihinde, www.numinum.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.15. Man Ray; “Fingers”, 1930; (24.10.2014 tarihinde, www.numinum.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.16. Man Ray, 1931; (24.10.2014 tarihinde, www.pinterest.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.17. Man Ray, 1931; (24.10.2014 tarihinde, www.pinterest.com adresinden alınmıştır.)

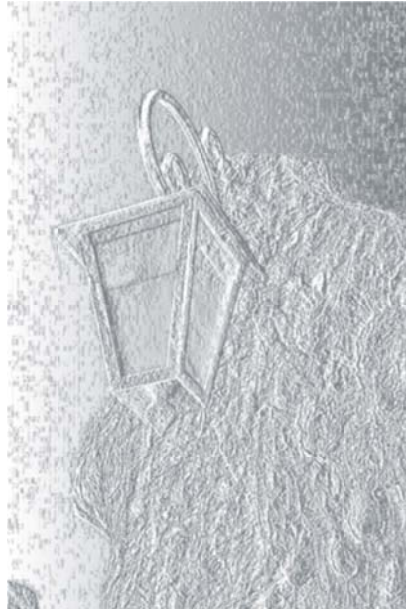
Fotoğraf 1.18. Man Ray, “Çıplak Kadın” 1931; (24.10.2014 tarihinde, www.pinterest.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.19. Man Ray, (24.10.2014 tarihinde, www.pinterest.com adresinden alınmıştır.)

1.3.3. Rölyef

Negatif film karesinin kontakt baskı (üst üste çakıştırma) yöntemiyle elde edilen negatif ve pozitif filmleri üst üste çakıştırıp sonrada az kaydırmalar sonucu elde edilen kabartma (Rölyef) etkiler görüntünün sıradanlığını aşar ve özgün bir anlatım biçimine dönüşür.

Fotoğraf 1.20. Gonca Arslan, 2014

Fotoğraf 1.21. Gonca Arslan, 2014

1.3.4. Bindirme

İki çekim üst üste konularak aynı film kart üzerine basıldığında birbiriyle hiç ilgisi olmayan nesneler yan yana gelebilir. Bu görüntüde perspektif yok olur, üçüncü boyut yoktur. İki filmin üst üste çakıştırılması sonucu oluşan görüntü gerçek üstü bir imge yaratır. Yani fantastik görüntüler elde edilebilir.

Fotoğraf 1.22. Matthew Rolston: Sophia, 'ekose' yüz, 1988

Fotoğraf 1.23. Man Ray, (24.10.2014 tarihinde, www.pinterest.com adresinden alınmıştır.)

1.3.5. Fotomontaj

Fotoğraf parçalarının birleştirilmesine bir kolaj tekniğidir. Fotomontaj, fotoğraf ve fotoğraf parçalarının birleştirilmesi temeline dayanır, basın ve yayın sektöründe, gerçek üstü görüntüler elde etmek için kullanılır. İlk olarak, 1928 yılında fotomontaj sanatçısı Stepanova tarafından tanımlandı.

Stepanova'ya göre, her biri ayrı bir anlatım gücüne sahip anlık görüntülerin, tek bir fotoğraf üzerindeki birleşimi ve birleşkesidir. Kolaj, mevcut materyallerin birleştirilmesine dayanırken, fotomontaj, belli bir hedefe ulaşmak amacıyla sanatçı tarafından çekilmiş olan fotoğraflardan oluşur.

Fotoğraf 1.24. Jerry Uelsmann, (16.09,2013 tarihinde ,www.masters-of-photography.com adresinden alınmıştır.)

Fotomontajın sezgisel ve gizemli kurgu olasılıklarının çağımız sanatına yansımaları, sanat eğilimleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Fotoğraf 1.25. Jerry Uelsmann, (16.09.2013 tarihinde, www.mirceapeleanu.wordpress.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.26. Jerry Uelsmann ,(08.02.2014 tarihinde, www.pasadena.edu adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.27. Jerry Uelsmann, Untitled, 1966; (31.08.2013 tarihinde, www.masters-of-photography.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.28. Jerry Uelsmann, “Room”, 1963; (31.08.2013 tarihinde, www.masters-of-photography.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.29. Man Ray, (24.10.2014 tarihinde, www.sydney.edu.au adresinden alınmıştır.)

1.3.6. Kolaj

Düz bir zemin üzerine fotoğraf, gazete kağıdı ve benzeri nesnelerin yapıştırılmasıyla ve bazen boya ile karıştırılarak uygulanan bir resimleme tekniğidir. Birbirleriyle ilişkisiz gibi görünen, hatta aykırı gibi duran bazı formları bir araya getirip beklenmedik bir espiyi içine sokarak izleyiciyi şaşırtmak, birbirleriyle iletişim içinde olabilecekken dahi, fizik veya sosyal koşulların engellendiği olağan birliktelikleri sağlayabilmek ya da bir takım olağan dışlıkları sunabilmek için kolaj yöntemi fotoğrafçılara geniş olanak sağlar. Kolaj yaparken, bir kaç fotoğrafdaki görüntü kesilip bir araya taşınabilir, bunlardan biri fotoğrafken, diğeri resim, gazete kupürü veya basılı herhangi bir görüntü olabilir.

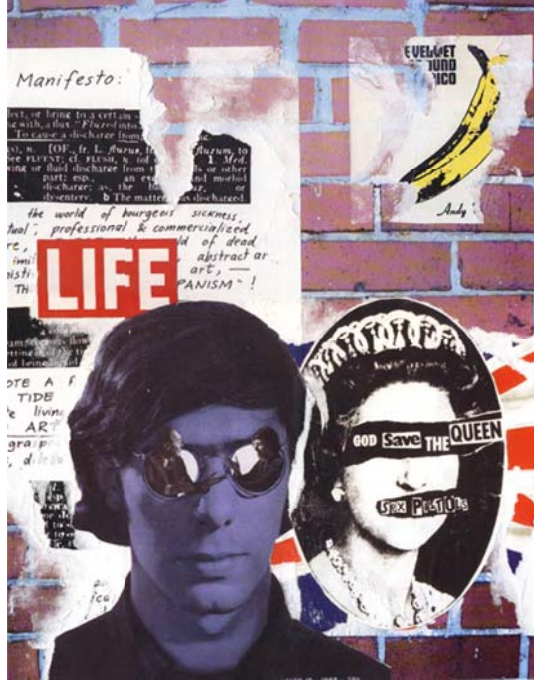

Fotoğraf 1.30. Man Ray, “Observatory Time-The Lovers (Gözlem Zamanı-Aşıklar)”, 1934

Siyah-beyaz fotoğraflar kendi aralarında renkli fotoğraflarda kendi aralarında kolajlanabilir.

Kolajlanacak fotoğrafların çekimlerinde ince gren (düşük hızlı filmler) kullanmaktan kaçınma, 400 asa veya daha yüksek hızda, iri grenli filmler kullanılmalıdır.

Fotoğrafta kolaj yöntemi fotoğraf sanatçıları tarafından sanatsal alanda kullanılan bir yöntemdir.

Fotoğraf 1.32. (31.08.2013 tarihinde, www.kolajmagazine.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.33. Şahin Kaygun, 1984; (16.03.2013 tarihinde, www.sosyalistkutuphane.com adresinden alınmıştır.)

Fotoğraf 1.34. Şahin Kaygun, (16.03.2013 tarihinde, www.sosyalistkutuphane.com adresinden alınmıştır.)

İKİNCİ BÖLÜM

EKSLİBRİS

Ekslibrisin tanımı, tarihsel gelişimi. Günümüzde ekslibrisin geldiği nokta, fotoğrafın ekslibris sanatına dahil olması. Üretim tekniklerinin kullanılması ve ilerlemesi ele alınmıştır.

2.1. EKSLİBRİS

Ekslibris geçmişte ve günümüzde önemli bir iletişim aracı olmuştur. Günümüzde ülkelerin, sanatçıların iletişim kurmasında ve ülkelerini tanıtmada etkin bir sanat dalıdır.

O halde ;

Ekslibris kitabı ve ona değer vermeyi bilenlerin, kitapseverlerin kitaplarının iç kapağına yapıştırdıkları üzerinde adlarının ve değişik konularda resimlerin yer aldığı küçük boyutlu özgün grafik çalışmalardır. Kitabın tapusu ya da kartvizitidir. Sözcük olarak "...’nın kitabı’", "...’nın kitaplığına ait’" veya "...’nın kütüphanesinden’" anlamına gelir.

Üzerinde “Ekslibris Oya Yolcu” yazan bir çalışma, “Oya Yolcu’nun kitaplığından” anlamına gelir. İngiliz sanatçı Gordon Craig’e göre; tıpkı sahibini tanıtmaya ve eğer kaybolursa geri dönmesini sağlama işlevi gören köpek tasmaına benzetip; “Bir kitap için ekslibris, bir köpek için tasma gibidir” , demektedir.

Ekslibrisler, önemli bir iletişim aracıdır. Sanatı, insanın elleri arasına; kitapların içine kadar getirmekte, dokunabilecek kadar yakınlaştırmaktadır. Ekslibris küçük bir ihtiyaç grafiği olarak ele alınmamalıdır. Hepsi de sanatsal kaygılarla yapılan estetik değerlere sahip özgün çalışmalardır. Ekslibrislerin yapıldığı döneme ait kültürel, tarihsel özellikleri günümüze taşıdığı bilinir bir gerçektir. Bu sanat dalı, ülkeler arası ilişkilerin gelişmesi, uluslararası dostlukların yaratılmasını sağlamaktadır. Sanatçı ve koleksiyoncu arasında güzel bir dayanışma sağlamakta var olan gelişmelerden birbirlerini haberdar etmektedir. Ekslibrisle ilgili bir çok ülkede dernekler kurulmuştur. Bu dernekler yarışmalar düzenlemekte ve sergiler açmaktadır. Sadece ekslibrislerin yer aldığı müzeler bile mevcuttur.

Pektaş'a göre; "ekslibrisin ilk bulunduğu yer olan Almanya'da sözcük, "bibliothekzeichen" ya da "kitap etiketi" olarak geçmektedir. Almanların kullandığı ekslibris ile Fransızların, Belçikalıların ve Hollandalıların kullandığı Latin kökenli "exlibris /ex libris" bu konuda kullanılan tek sözcüktür"(Pektaş, 2003.s.14).

Ekslibris'in ingilizce karşılığı "Bookplate"tir. Ekslibrisler kitap sahibini tanıtır, onu yüceltir ve kitabı ödünç alan kişiyi geri getirmesi konusunda uyarır. Bir mülkiyet işaretidir. Kitabı sahiplenme olduğu kadar, hırsızlığa karşıda korunmasını sağlar.

Güneş'e göre; "bir kitabın kime ait olduğu, hak ve sorumluluk bakımından önemlidir. Kişi ve kurumlar bu nedenle kitabın bir yerine iz, işaret, yazı koyar, bazen numara, tarih gibi eklemeler yaparlar. Özel istekle kitabı edinmişlerce eklenen bu bilgiler, gereklilikten dolayıdır. Ancak böyle eklemeler, kitabın özgünlü bozmadan ona tamamlayıcı, hatta değer arttırıcı öğeler olarak katılmalıdır" (Güneş, <http://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/yunus/index.html>).

Kitap mülkiyetini belirlemenin en iyi yolu, ona bir etiket koymaktır. Bu etiket, kitabın ön ya da arka kapağında uygun bir yere yapıştırma veya iliştiirmekle olur. Böyle etikete bilindiği gibi ekslibris denir. Ekslibriste, kitap sahibinin adı, varsa tanınmış simgesi ve ekslibris sözcüğü ya da bu anlamda bir söz yer alır. Mutlaka yer alması gerekli bir yazı ve işaretin dışında resim, uygun bir söz, kitaplıkta kitabın sıra numarası, yeri, istenirse süsleyici elemanlar, kitabı edinme tarihi, yeri ve kaynağı gibi öğeler yer alabilir. Ekslibris tasarlayan sanatçının imzası, simgesi, baskı tekniği işareti ve tarihi, basım sıra düzenindeki üretim numarası gibi bilgiler yer alabilir. Ama ekslibriste en yalın kapsamda daha önce bahsettiğimiz gibi mutlaka kitabın sahibi ve ekslibris ya da yerine "... nın kitaplığı" , "... nın kitaplığından" anlamında bir söz yazılmalıdır.

Erinç'e göre; "ekslibris kimin kitabını, kimin kitaplığını tanımlıyorsa onun kimi özelliğini de imgelemek durumundadır. Beğenisinden kişisel özelliklerine farklı statü kimliklerine kadar bir şeyi, bir şeyleri imgeleyebilir. Bu nedenledir ki; sanatçı ile kitap sahibi arasında şu ya da bu yolla bir ilişki kurulmuş bulunması zorunluluktur" (Erinç, Anadolu Sanat: 5, 2004).

Ekslibris aynı zamanda çok önemli bir iletişim aracıdır. Sanatı kitapların içine, kitap severlerin kolayca dokunabilecekleri, görebilecekleri bir yere getirmektedir. Milletler, sanatçılar ve sanatseverler arasındaki diyalogu artırmakta, güncelliği

yakalayarak da gelişmelerden haberdar etmekte, koleksiyoncular içinde çok değerli bir hazine oluşturmaktadır. Artık sadece kitaplarda değil, açılan ekslibris segileri aracılığıyla sanat galerilerinin duvarlarında, ekslibris koleksiyoncuları tarafından da özel alışverişlerde yerini almakta ve bir grafik ürünü olarak değerlendirilmektedir.

Kitaplar, önceleri sadece tapınaklar, kralların ve soyluların ellerindeydi. Paha biçilmez değerde olmalarının sebebi de el yazması olmaları ve sayıca tek ya da bir kaç tane olmalarıydı. Daha sonraki yıllarda matbaanın icadı ile alt soyluların ve burjuva sınıfının ellerine geçerek daha kolay ulaşılır ve okunur hale gelmiştir. Bu gelişme de kitabı tek olmaktan çıkarmış, hırsızlık ve kaybolmalardan korunması adına özel bir mülkiyet işareti doğmasına sebebiyet vermiştir. Bu işaretler ilk olarak kitap sahibini simgeleyen çizimler ya da mühürler olmuş ve zamanla da bir statü haline gelmiştir.

Ekslibrisin doğuşunu da bu gelişmeler ışığında araştırmak gerekmektedir. Ekslibrisin kitabı ödünç alan kişiler için bir uyarı olarak kullanıldığı görülmüştür. Ortaçağ döneminde;

Bu konuda Pektaş (2003: s.13) San Pietro Manastırı Kütüphanesindeki bir kitabın üzerinde; “Bu kütüphaneden kitap çalanın elindeki kitap yılanı dönüşsün ve onu ısırınsın. Felç olsun ve tüm organları parçalansın. Acıyla yalvarsın, bağışlanmak için ve tamamen çözülene kadar ızdırap çeksın. Kitap kurtları içini kemirsın. Son ceza olarak da cehennemin alevlerinde yanıp sonsuza kadar yok olsun”

2.2. EKSLİBRİSİN TARİHİ GELİŞİMİ

Ekslibris günümüzde sanatı, insanın elleri arasına, kitapların içine kadar getirir. Çok uzun bir geçmişe sahip olan bu sanat dalı, yapıldığı döneme ait kültürel, tarihsel özellikleri günümüze taşır. Ekslibrisin ilk ve en eski örneğinin, “M.Ö. 1400 yıllarında açık mavi renk bir fayans levhalar üzerine yapıldığı, bunun da Mısır Kralı III. Amenhotep’in (diğer adıyla III. Amenhophis’in) kitaplığına ait olduğu bilinmektedir. Bu tür levhaların papirus rulolarını korumak için kullanılan ağaç sandıklara takıldığı tahmin ediliyor. Çok uzun bir geleneğe sahip olan ekslibrisin, M.Ö 600 yıllarında yaşamış, kültür ve sanata büyük önem veren Asur Kralı Asurbanipal zamanından kaldığı da söylenmektedir” (Pektaş, 2003, s.15).

Ekslibris 2.1. 1400 yıllarında III. Amenhophis Kitaplığı İçin Yapılmış Olan Ekslibris (Pektaş, 2003)

Gutenberg’in 15. yüzyılda matbaayı icat etmesinden önce kitaplar el yazmasıydı ve nadiren bulunmaktaydı. Bu da kitapların değerini çok fazla artırıyor ve korunmasını daha da önemli kılıyordu. Kitap sahipleri de kitapların kapaklarının içlerine kendi armalarını yerleştiriyor ve çalınmalarını engelliyorlardı. Gutenberg’in icadıyla ise kitapların sayısı çoğaldığından ekslibrisin önemi ve gereksinimi fark edilerek ekslibrisin gelişimine çok büyük katkısıda olmuştur.

“Gerçek anlamda ekslibrisin 15. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Güney Almanya’da kullanıldığı bilinmektedir. Araştırmacılara göre bunlardan ikisi, Hildebrand Brandenburg ve Wilhelm Von Zell isimli kitap sahiplerinin adına yapılmıştır. Bu ekslibrisler ağaç üzerine elle boyanmış basit bir arma ve sahibinin elleriyle yazılmış bir sözden oluşmaktadır.

Ekslibris 2.2. 1470-1480 Yıllarında Brandenburg Ailesi İçin Yapılmış Olan Ekslibris, (Pektaş, 2003)

Yazıda; Almanya’da Buxheim Manastırı’na edilmiş bu kipların sahiplerinin ruhu için dua edilmesi yalvarılmaktadır. Üzerinde Brandenburg ailesi arması olarak bilinen burnu halkalı bir öküzün yer aldığı bir kalkanı tutmakta olan meleğin resimlendiği ekslibrisin boyutu: 6.35x6.35cm.dir. 1470-1480 yılları arasında yapılmış olan bu yazısız ekslibris artık kağıtlara basılmış ve renklendirilmiştir” (Pektaş, 2003).

Aynı döneme ait diğer bir ekslibrisde 1450 yıllarında “İgler” (kırpıcı) takma adıyla bilinen Alman papaz Johannes Knabenberg için yapılan ve çayırdaki bir çiçeği ısıran bir kirpinin resmedildiği ekslibrisdir. Ekslibrisin üst kısmında bir şerit içinde “Hanns Igler öpsün sizi” sözcükleri yer almaktadır. Burada ki amaç, kitabı ödünç alan kişiye, kitabı geri getirdiğinde öpücükle ödüllendirileceğini aksi takdirde kızgın oklu kirpinin mızraklarına hedef olacağını hatırlatmaktır. Siyah mürekkeple yapılmış olan, fakat üzerinden yüzyıllar geçmesiyle kahverngiye dönüşen bu ekslibris, bugün ki standart boyutlardan büyük olup; 19x14cm.dir (Ekslibris: 2.3).

Ekslibris 2.3. 1450 Yıllarında Hanns Igler İçin Yapılan Ekslibris, (Pektaş, 2003)

“16. yüzyılda Almanya’da altın çağını yaşayan ekslibris, aynı yüzyılda diğer Avrupa ülkelerinde de görülmüştür. İngiltere’de ilk ekslibris 1500’lerin başında Thomas Cardinal Wolsey ve 1574’de Sir Nicholas Bacom için yapıldığı; Fransa’da ise 1529’da Jean Bertaud ve 1574’de Autun Piskoposu Charles Ailleboust için yapıldığı saptanmıştır. Amerika’da görülen ilk ekslibris ise 1629 yılında Henry Daunster ve 1642 yılında Satephen Day için yapılanlardır. Ekslibris 1585’de Portekiz’de, 1588’de İspanya’da görülmüştür. İtalya’da ise 18.yüzyılda ortaya çıkmıştır” (Pektaş, 2003, s.16).

Matbaanın icadıyla beraber kitapların çoğalmasıyla gelişim gösteren ekslibris ünlü sanatçılar tarafından da yapılmıştır. Bunlardan en önemlileri Alman baskı sanatçısı olan Albrecht Dürer'dir (1471-1528). Albrecht Dürer'in 1525 yılına kadar aynı zamanda arkadaşı da olan dönemin devlet ve bilim adamı Willibald Pirckheimer ve Hektor Pömer için yirmi bir sayfa ekslibris hazırladığı bilinmektedir. Albrecht Dürer cömert biri olan Willibald Pirckheimer için ağaç baskı tekniği kullanarak yaptığı hanedan armasında bereket sembolü olan boynuz içine üzüm ve şarap resmetmiştir. Ayrıca "kendisi ve arkadaşı için" manasına gelen "*sibi et amicis*" yazısını kullanmıştır. İsmin önünde ki Latince liber (kütüphane) sözcüğü ise 'Willibald 'ın kitapları' manasına gelmektedir. 1503 öncesinde yapılan bu ekslibrisin boyutu: 20x14cm.dir (Ekslibris: 2.4.). Albrecht Dürer'in dışında birçok sanatçı ekslibris sanatının zirvesi sayılan 16. yüzyılda bu konuda birçok örnek vermiş ve önemli çalışmalar yapmışlardır. Bu sanatçılar arasında; Lucas Cranach (1472-1453), Hans The Elder Burkdmair (1473-1531), Hans Baldung (1484-1545), Hans Hobein (1497-1543), Barthel Beham (1502-1540) ve Jost Amman (1539-1591) bulunmaktadır.

Ekslibris 2.4. Albrecht Dürer, Almanya, XI (172x120), 1503 Öncesi (Pektaş, 2003)

Ekslibrisler, ortaya çıkışından 17. yüzyılın ilk yarısına kadar arma teması işlemekteydi ve bu dönem Almanya'sında manastırlar, kliseler ve soylular için yapılmaktaydı. Bazı kitapseverler kitaplarında kullanırken bazıları ise üzerinde isimli bulunmasından ve temasından dolayı arma olarak kullanılmıştır (Ekslibris: 2. 5.). Aynı zamanda da Ortaçağ'dan itibaren silah, zırh ve kalkanlarda kullanılıyor ve bu

malzemelerde, kitaplık sahibinin diğer kültürlü insanlar arsında statü kazanmasını sağlıyor ve flama olarak da kabul görüyordu.

Ekslibris 2.5. Jost Ammann, İsviçre, XI/col. (354x240), 1570, (Pektaş, 2003)

17.yüzyıl ekslibrislerin de Barok dönem etkisi görülmekteydi. Önceleri sadece mimari figür kullanırken, zamanla İtalyan üslubunun etkisiyle melek figürleri ve doğadan ayrıntılar kullanılmaya başladı. Sipariş veren kişinin soyluluk armasının yanında artık yaşam anlayışına uygun tavırlarına da yer verildi. Başlangıçta yalın bir isim ve sembolda oluşan ekslibrisler, 18. yüzyıl sonrasınd büyük kütüphanelerin vazgeçilmez uygulamaları arasında yer aldı. 19. yüzyılda da sanayi devrimiyle kitabın varlığı güçlendi ve sadece özel kütüphaneler değil büyük ve kurumsal kütüphanelerinde sayısı artmaya başladı. Artık görülmemiş miktarda kitap basımı yapılmaktaydı ve bu gelişmenin paralelinde de kitap ya da kitap sahibine özgü tasarımlar yerine daha dar anlamda, basit mühüri damgalar ekslibrisolarak kullanılmaya başlamıştı. Fakat bütün bu gelişmeye rağmen sanatseverler tarafından özgün çalışmalar hep varlığını sürdürmüştür.

Bu durağanlığın ardından 19. yüzyılın sonlarında ekslibris sanatında yeni bir canlanlanma yaşanmış, kitlelere yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu gelişmede ekslibris kolleksiyonculuğunu doğurmuş ve geliştirmiştir. Kolleksiyonculuğun öncüsü olarak da; 1850 yıllarında topladığı ekslibrisleri “Kitap Ticaretinin Tarihiyle İlgili Resimli Kitaplar, Sanatlar ve meslekler” isimli kitapta yayınlayan Koln’lü antikacı Heinrich Lempertz olarak görülür.

“1880 yılında, daha sonra Tabley Lord’u diye anılan J.Leicesker Warren. Ekslibris çalışmaları konusunda bir rehber hazırlamıştır ve on bir yıl sonra da Londra’da

“Ekslibris Topluluğu” adında ilk koleksiyonculuk derneği kurulmuştur. 1891’de Almanya’da, 1894’de Fransa’da, 1908’de İsviçre’de ve İtalya’da, 1918’de ise Belçika’da kurulan ekslibris dernekleri basılmış kitaplarıyla, eğitici bülten ve belgeleriyle, ekslibris için önemli belgeler sağlamışlardır” (Pektaş, 2003, s.19).

Ekslibris koleksiyonculuğunun gelişim göstermesi ile ekslibrisler ülkelerin, sanatçıların, tekniklere, üsluplara hatta ögelere göre değerlendirilip meraklıları tarafından toplanmaktadır. Koleksiyoncular, hanedan armaları, meslekler, ev işleri, silahlar, çalışma alanları, giysiler, müzik, müzik aletleri, kitaplıklar, kitaplar, baskı atölyeleri, mühendislik, mimarlık, tıp, sanat, mitoloji, astroloji, spor, tiyatro, dans, erotik, kadın, portre, tipografi, kaligrafi, monogram, botanik, zooloji ve benzeri pek çok konuda sınıflandırma yapıp ekslibris toplamakta, konularda çalışma yapan sanatçılara sipariş vermektedirler.

Ekslibris koleksiyoncularını eleştiren bir kesim de vardır tabi ki; “1895’lerde Amerika’da şiir, eleştiri ve biyografiler yazan Edmund Gosse, koleksiyoncuları eleştirerek; ekslibrislerin bugüne kadar sanki bir tür yılbaşı kartıymış gibi kullanıldığını, sahibince arkadaş ve dostlarına gönderildiğini ve kıymetinin bilinmediğini vurgulamaktadır” (Pektaş, 2003, s.27).

Tüm bu olumlu ve olumsuz yaklaşımlara rağmen ekslibris sanatı; kitabı seven ve ona değer vermeyi bilenler, sanatçılar ve koleksiyoncular tarafından özel bir sanat olarak kabul gördüğü ve iletişim aracı olarakda insana katkısı göz ardı edilmediği sürece, yeni arkadaşlara, dostluklara vesile olacak ve aynı zamanda benzer zevk ve sanat anlayışına sahip bir çok sanatsever tarafından “küçük” bir tutku olmaya devam edecektir.

2.3. EKSLİBRİS ÜRETİM TEKNİKLERİ

Ekslibris günümüzde sanatçılar, ülkeler ve koleksiyoncular arasında bir iletişim kaynağıdır. Bu denli önemli olan ekslibrisin fotoğrafik yöntemlerle üretilmesi ve günümüzde aktif olarak kullanılması ele alınmıştır.

2.3.1. Ekslibriste Fotografik Üretim Yöntemleri

Ekslibris sanatçıları, çalışmalarının çoğunu geleneksel baskı yöntemlerini (metal gravür, ağaç baskı, linolyum, litografi) kullanmaktadırlar. Teknolojinin ilerlemesi bilgisayar ve fotoğrafın hayatımıza girmesi ekslibris sanatında katkıda bulunmuştur. (fotogravür, serigrafi, CGD, CRD, fotoğraf)

“Bilinen, standart metal gravür yerine, fotogravür de kullanılmakta olup bu teknikle yapılan baskıda, plaka üzerinde son ana kadar istenilen değişiklikler yapılabilir” (Pektaş, 2003,s.41).

Fotografik yöntemle büyük yapılan ekslibris tasarımları küçültülebilir, hatta kesme yapıştırma yapılarak özel efekler elde edilebilir. Geleneksel baskı tekniklerine paralel olarak bilgisayarda kullanılmaktadır.

Fotografik yöntemleri kimyasal yöntemler ve dijital yöntemler diye iki kısımda inceleyebiliriz. Kimyasal yöntemleri ele aldığımızda; fotogravür, fotolitografi ve fotoipekran gibi yöntemler kullanılarak yapılan ekslibrislerden oluşmaktadır. Dijital yöntemlerde ise orijinal fotoğraf, bilgisayarla üretilmiş üretim dizayn ve bilgisayarla reproduksiyonlu dizayn yer alır. Pektaş’a göre; fotoğrafı diğer sanat dalları gibi bireyin kendini anlatmada, duygu ve düşüncelerini ortaya koymada sonsuz olanaklara sahip bir yaratıcılık alanı olarak görüyorum. Fotoğraf sanatçısının da yaptıklarını diğer bireylerle paylaşmaktan büyük mutluluk duyduğuna inanıyorum. Bu düşünceden hareketle yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri bir çalışma alanı olarak özellikle ekslibris, fotoğraf sanatçılarının dikkadine çektiğini ümit ediyorum (www.fotografya.gen.tr/issue-3/exlibris.html).

Pektaş’a göre; bilgisayar tekniğinde esas olan dengeli bir kompozisyon yaratmak, resim yazı ilişkisini iyi kurmaktır (Pektaş, 2003,s.41).

“Ekslibrislerin altına kurşun kalemle teknik simgenin, baskı sayısının, sanatçı ismini ve yapım yılının yazılması, inceleyenleri bilgilendirmek için önemlidir. Bu bilgilerin ekslibrisin arkasına sanatçı adresiyle yazılmasında sıkça rastlanan bir uygulamadır. Bazı sanatçıların isimlerinin baş harflerinden oluşan bir simgeyi ekslibrislerin uygun bir yerine yerleştirdikleri de görülür. Tekniğin belirtilmesi,

tereddütleri ortadan kaldırır, güven verir ve ortak bir dil bütünlüğüne kavuşturur’’ (Pektaş, 2003,s.42).

Fotoğrafik Üretim Tekniklerinin Kodlaması

- * (P) Fotoğrafik Çoğaltma Teknikleri (Photographic reproduction)
- * (P3) Fotogravür Baskı Photogravure / Heliogravure
- * (P6) Fotolitoğrafi Baskı Photolithography / Photolithographie
- * (P8) Fotoğraf Photograph / Photographie
- * (P9) Fotoğrafik İpek Baskı Serigraphic Reproduction (Photosilkscreen)
- * (CGD) Bilgisayarda Özgün Tasarım Computer generated design
- * (CRD) Bilgisayarla Çoğaltma Computer Reproduced Design

2.3.2. Fotoğrafik Çoğaltma Teknikleri (P)

Fotoğrafik röprodüksiyon olarak kullanılan yöntem. (Photographic reproduction). Orjinal fotoğrafçılık, yaratıcı bir yöntem olarak yerini bulmuştur. İmaj kopyalamalarında kullanıldığında, fotoğrafik çoğaltma sembolü P olarak kullanılır.

2.3.2.1. Kimyasal Yöntemler

2.3.2.1.1. Fotogravür Baskı (P3) Photogravure / Heliogravure

Fotoğraf etkisi uyandıran foto-gravür sonsuz yaratıcı olanakları vardır. Ortalama karanlık oda malzemesi ve temel karanlık oda tekniği bilgisi gerekir. Gerekli araç-gereçler bir agrandizör, bir pozometre ve birde kontak baskı çerçevesi, bir adet aydınlatma ampulü ve bir de pikaptır. İlk önce bu işlemler dizisi için uygun bir negatif seçilir. Çünkü her negatif bu teknikle iyi sonuç vermeyebilir. Negatifin seçiminde en uygun boyut 6x6 cm lik negatiftir. Bu boyutta beyaz bir kâğıt kesilir ve bunu agrandizör tablası üzerine koyarak netleştirme için kullanılır. Film pozlandırılır ve kopya filmine elinizdeki negatiften baskı yapılır ve film yıkanır. Sonra bu filimi emülsiyon tarafı birbiri üzerine gelmek üzere ekspoz edilmemiş, poz verilmemiş bir tabaka kopya filimi üzerine yerleştirin ve bir kontak baskı çerçevesi içine koyarak kontak baskısını yapın. Bu ikinci baskıyı da yıkanır.

Foto-gravür için negatif ve pozitif filmlerimiz hazırdır.

Ekslibris 2.6. Pektaş, Hasip, P3+MT (120x60), 1999

Levha yüzeyini aside karşı örtmek için ışığa duyarlı bir lak kullanılır. Kodak'ın oto lakı (photolach) bu teknik için son derece uygundur. (U.S.A Sprey, Avrupa' da koyu renk plastik şişelerde satılır). Levhanın ortasına dökülen foto lak, plakanın döndürülmesi ve hareket ettirilmesi ile yüzeye homojen kalınlıkta yayılması sağlanır. Yüzeye dökülen lakın fazlası tekrar şişeye geri konabilir. Kuruma süresi normal oda koşullarında 20 dakika, fönle bu işlem daha çabuklaştırılabilir. Daha sonra pozitif film tabaka bu plakanın üzerine yerleştirilir. Daha düzenli ve iyi sonuç alabilmek için serilen filmlerin üzerine temiz bir cam levha konur. Bazı atölyelerde bunun yerine vakumlu çerçeve kullanılır. Plaka yüzeyindeki ışığa duyarlı lak tabakası içinde oldukça yüksek miktarda ultraviyole dalgalar buluna bir ışık kaynağıyla resim pozitifini üzerinden aydınlatır. Aydınlatma süresi (ışığı verme süresi) ultraviyole ışığının 5/1 süresine göre değişir. Işıklandırman sonra plaka yaklaşık 4 dakika kadar Kodak banyosu içinde tutulur. Bu şekilde çizgi ve noktalar pozitif "opak" temizlenerek ışık geçirimsiz hale getirilir. Böylece resim bulunmayan kısımlar sertleşir, aside karşı dayanıklı hale gelir.

Daha sonra plaka, akan bir su altında yıkanır ve kurutulur. Dikkatlice ufak çizik ve delikler kontrol edilerek asfalt lakla kapatılır. Bundan sonra plaka asit banyosunda

yedirilerek indirilir. Asitten çıkarılan plaka yıkanıp kurutulduktan sonra diğer çukur gravürler gibi basılır.

Ekslibris 2.7. Okur, Gökhan, P3 (66x40), 1997

2.3.2.1.2. Fotolitoğrafi Baskı (P6) Photolithography / Photolithographie

Doğal kireç taşı üzerine resim veya fotoğrafın aktarılmasıyla kullanılan baskı tekniğidir. Bu baskının esası yağın suyu itmesi özelliğine dayanır. Yüzeyi pürüzsüz hale getirilen kireç taşının yüzeyine yazı, resim ve fotoğraf özel bir mürekkeple nakşedilir.

Bu mürekkepin özelliği yağlı olmasıdır. Baskı kalıbı, yazı işleri ve fotoğraf aktarımı tamamlandıktan sonra net bir görünüm alması için terebentinle silinir. Daha sonra kalıp su içine sokulup çıkarılır. Baskı taşına mürekkep sürülür. Baskı kalıbı bir kağıda bastırılmak suretiyle istenilen baskı yani P6 baskı tekniği elde edilmiş olur. Bu kalıplar saklanarak ileride tekrar kullanılabilir.

2.3.2.1.3. Fotoğrafik İpek Baskı (P9) Serigraphic Reproduction (Photosilkscreen)

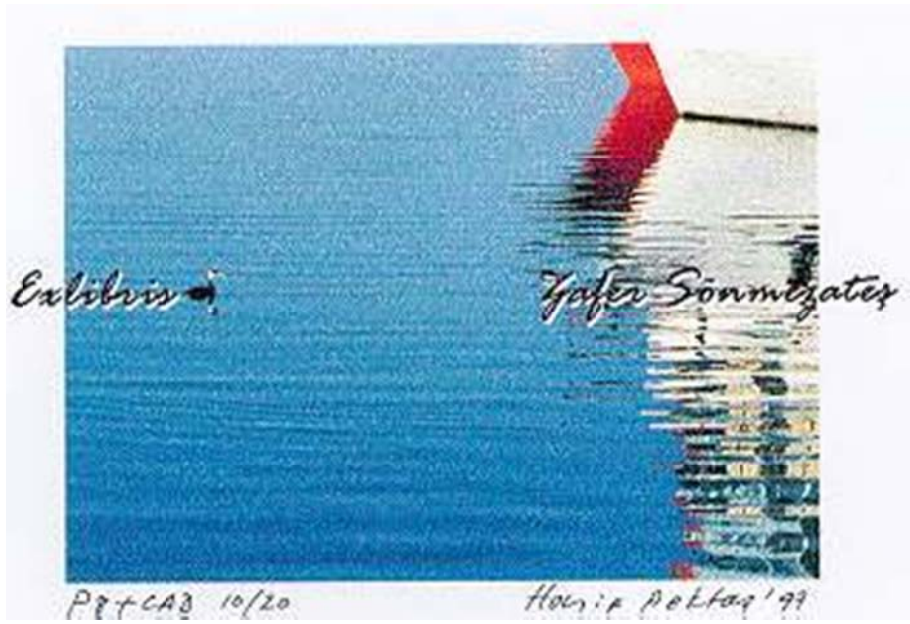
Bir seri baskı yapma şeklidir. Ahşap ya da metal bir çerçeveye gerilen değişik türdeki polyester ipek kumaşının fotofilm emülsiyon denilen bir film tabakasıyla kaplanıp ışıktaki pozladık'dan sonra basılması gereken grafik. Işığa duyarlı bölgeler suyun yardımıyla boşaltılır ve hassas bir şablon oluşur. Bu şablona kalıp deriz. Bu

şablona boya bir ragle (ağızı keskin bir kauçuk) yardımı ile kağıta aktarılır. Fotoserigrafi baskıyla bir kalıptan bir çok baskı alınabilir. CMYK baskı tekniği işlemi kolaylaştırır.

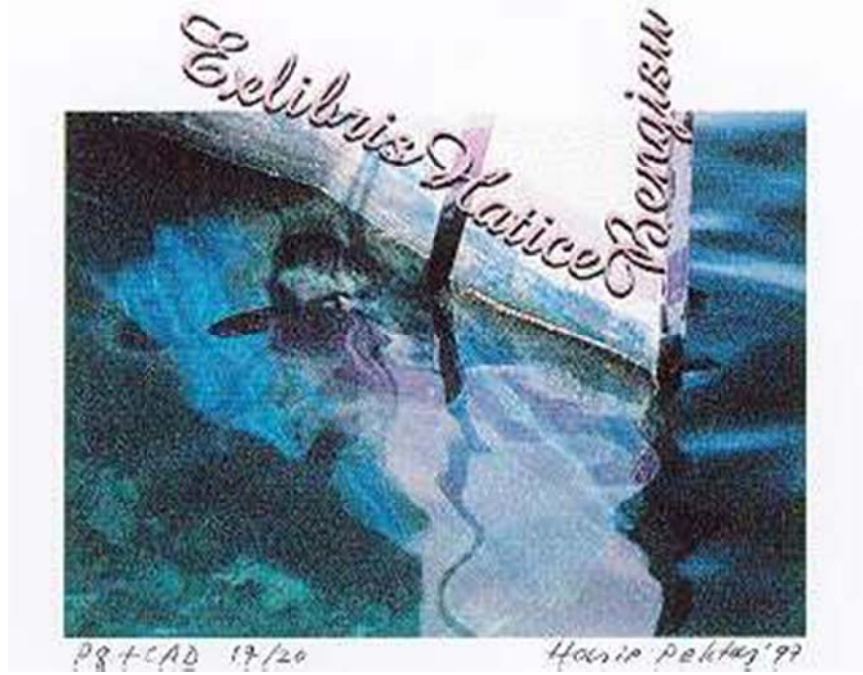
2.3.2.2. Dijital Yöntemler

2.3.2.2.1. Fotoğraf (P8) Photograph / Photographie

Fotoğrafın orijinal hali ya da küçük eklemelerle yapılan fotoğraf ağırlıklı tasarım yöntemidir.

Ekslibris 2.8. PEKTAŞ, Hasip, P8+CAD, 1997, www.fotografya.gen.tr

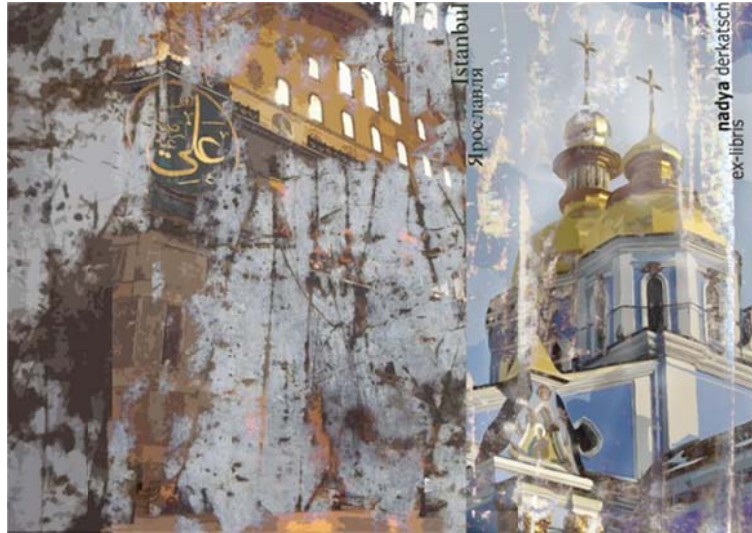

Ekslibris 2.9. PEKTAŞ, Hasip, P8+CAD, 1997, www.fotografya.gen.tr

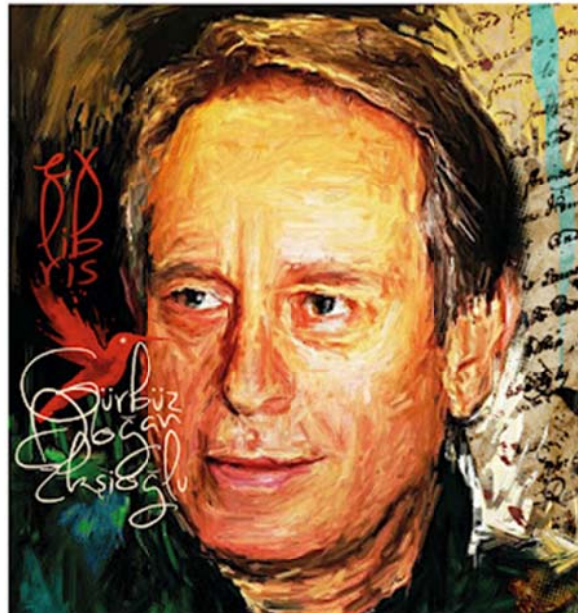
2.3.2.2.2. Bilgisayarda Özgün Tasarım (CGD) Computer generated design

Dijital teknoloji hızlı bir gelişim göstermiş ve halen bu süreç devam ediyor. Bilgisayarın izin verdiği geniş bir oranda yaratıcı yöntemler mevcuttur. Bilgisayarda üretilmiş tasarım olarak anlaşılmalıdır. Tamamen sanatçı tarafından üretilmemiş parçalar kullanılabilir.

Örneğin taranılmış (scanned) fotoğraflar ve resimler gibi. Fakat tasarım ve kompozisyon her daim sanatçıya ait olmalıdır. Burada amacımız günümüz bilgisayar teknolojisinden yararlanmaktır.

Ekslibris 2.10. CGD 8x11.5 2009, www.maroon.com.tr

Durmuş Bahar

Ekslibris 2.11. DURMUŞ, Bahar, CGD 2012, www.durmusbahar.blogspot.com

Ekslibris 2.12. CGD, 8x11,5 2008, www.maroon.com.tr

2.3.2.2.3. Bilgisayarla Çoğaltma (CRD) Computer Reproduced Design

Bilgisayar bir tasarımın ortaya çıkmasında kullanılan önemli bir teknolojik araçtır. Bilgisayar röprodüksiyonlu dizayn, orijinali bir dereceye kadar değiştirilmiş ya da küçük orijinal unsur ve öğeler eklenmiş olsa bile kopyanın dijital teknoloji ile gerçekleştirildiği bir tasarım şeklidir.

Ekslibris 2.13. UYANIK, Ozan, CRD, 2010; (26.11.2014 tarihinde, www.aed.org.tr adresinden alınmıştır.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FOTOĞRAFİK YÖNTEMLERLE ÜRETİLEN EKSLİBRİSLER

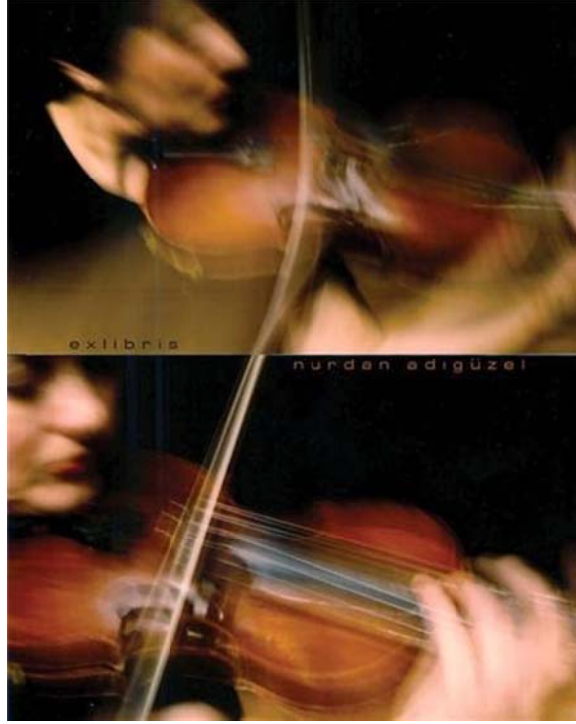
Ekslibrise gönül vermiş sanatçıların yaptığı çalışmaların bulunduğu bu bölümde kullanılan fotoğrafik ekslibris örnekleri.

3.1. FOTOĞRAFİK YÖNTEMLERLE ÜRETİLEN EKSLİBRİSLER

İnsanlığın varoluşundan itibaren birçok değişime ve gelişime açık olan sanat, özünü asla kaybetmeden, bütün fotoğrafik teknikleri kullanarak sanat dünyasında yerini almıştır.

Ekslibris 3.1. PEKTAŞ, Hasip, P8+CAD, 1997; www.fotografya.gen.tr

Ekslibris 3.2. ADIGÜZEL, Nurdan, CGD, 2005; 2nd F.I.S.A.E. Competition for CGD Exlibris 2006 Katalog

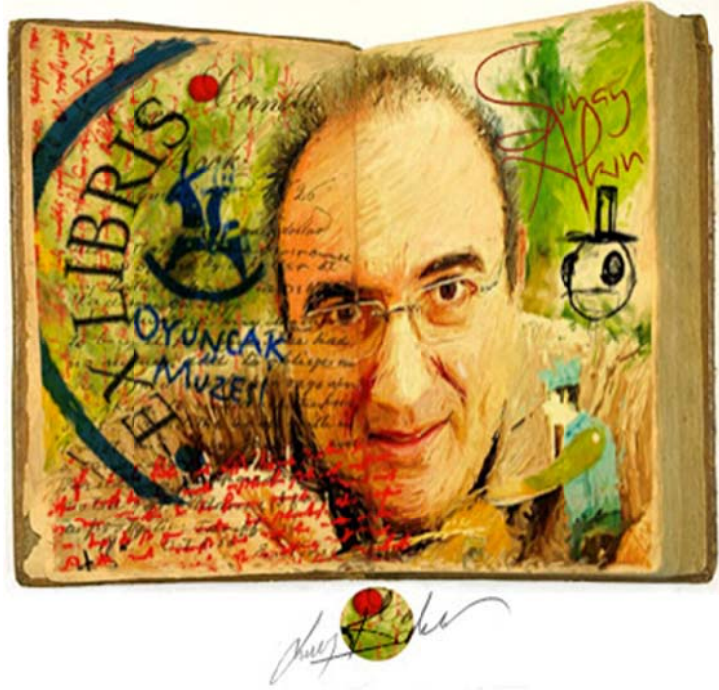
Ekslibris 3.3. BAHAR, Tezcan, CGD; 33.FISAE Uluslararası Ekslibris Yarışması 2010 Katalog

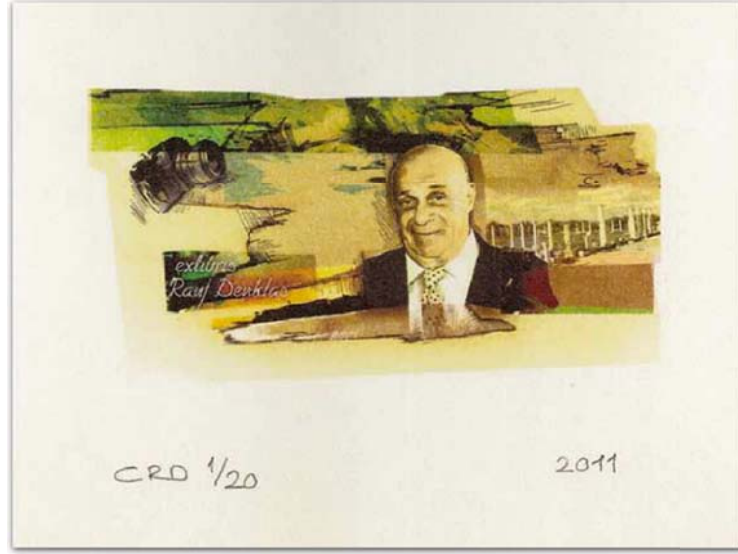
Hasip Pektaş, CGD, (110x60), 2004

Hasip Pektaş, CGD, (110x60), 2004

Ekslibris 3.4. PEKTAŞ, Hasip, CGD 2004; (10.09.2011 tarihinde, www.fotoğraf.gen.tr adresinden alınmıştır.)

Ekslibris 3.5. BAHAR, Durmuş, CGD 2012; (22.11.2014 tarihinde, www.durmusbahar.blogspot.com adresinden alınmıştır.)

Ekslibris 3.6. DEMİRBAKAN, Eren, CRD, 2011; (26.11.2014 tarihinde, www.issuu.com adresinden alınmıştır.)

Ekslibris 3.7. TARLAKAZAN, Burak, CGD, 2010; (26.11.2014 tarihinde, www.aed.org.tr adresinden alınmıştır.)

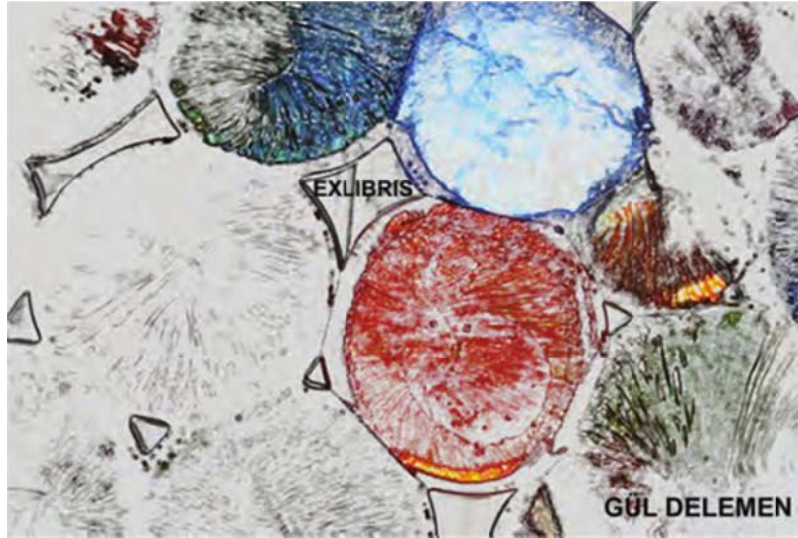
Ekslibris 3.8. KORKMAZ, Engin, CGD, 2010; (26.11.2014 tarihinde, www.aed.org.tr adresinden alınmıştır.)

Ekslibris 3.9. BAEYENS, Martin R., CGD, 2002; (26.11.2014 tarihinde, www.aed.org.tr adresinden alınmıştır.)

Ekslibris 3.10. GEÇİMLİ, Salih, CGD, 2009; (26.11.2014 tarihinde, www.aed.org.tr adresinden alınmıştır.)

Ekslibris 3.11. DELEMEN, Gül, P8+CGD, 2010; (26.11.2014 tarihinde, www.aed.org.tr adresinden alınmıştır.)

Ekslibris 3.12. TUNÇ, Arif Ziya, P8+ CGD, 2010; (26.11.2014 tarihinde, www.aed.org.tr adresinden alınmıştır.)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURGULAR VE UYGULAMALAR

4.1. KURGULAR VE UYGULAMALAR

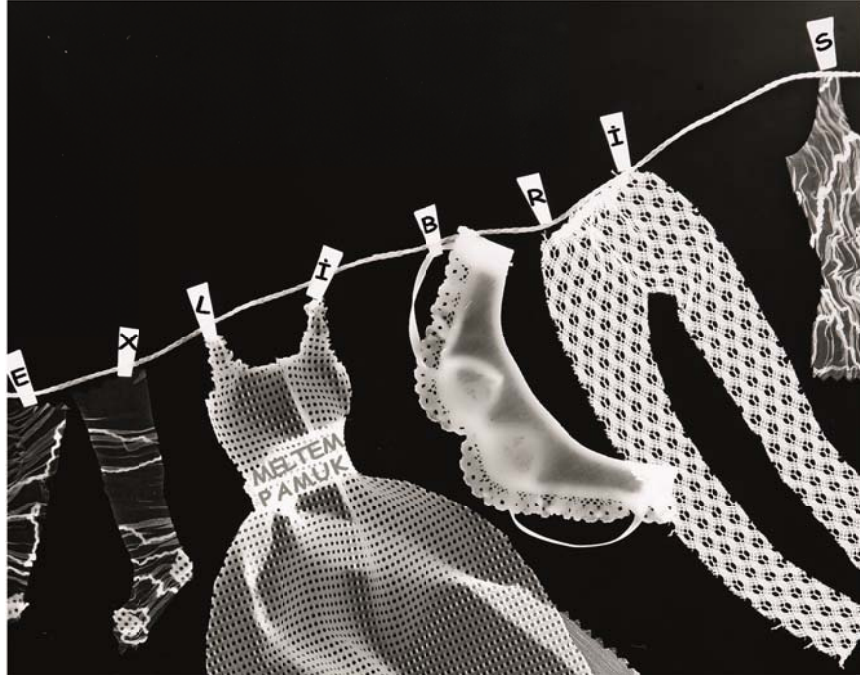
Fotogram; karanlık oda koşullarında fotoğraf makinası kullanılmadan agridizör aracılığıyla birbirinden farklı yapı ve doku içeren objelerin fotoğraf kağıdı üzerindeki görüntüleridir. Fotogram yapılırken kırmızı ışıktaki çalışılır. Fotoğraf kağıdı belli bir süre agridizör ışığı altında pozlandırılır. Böylece fotoğraf kağıdı kararır siyah renk alırken fotoğraf kağıdı üzerinde konumlandırılan objeler de, beyaz ve farklı donlardaki gri leke değerleri olarak yansır. Birinci kart banyosu geliştirici özelliğe sahiptir. İkinci banyo ağartıcıdır. Yani fotoğraf kartının birinci banyodan ikinci banyoya geçirilene kadar ki sürede görüntünün kararmasını engeller. Üçüncü solüsyon ise saf sudur. Hazır paketler halinde satılan birinci solüsyon geliştiricidir. Saf su ile karıştırılarak hazırlanır. İkinci solüsyon ise durdurucudur. Fotogram çalışmasının istenilenden fazla gelişerek kararmasına engel olur. Üçüncü solüsyon ise saf sudur. Saf suda en az on beş dakika bekletilmesi önerilir. Baskı öncesinde agridizörün lambasının yanıp yanmadığı kontrol edilmelidir.

Fotoğraf kağıdının solüsyonlu yüzeyi parlak ve kaygan yüzü agridizörün altına gelecek şekilde yerleştirilir. Objelerle kompozisyon oluşturulduktan sonra pozlandırılır ve banyo aşamasına geçilir. Kuruma süresinde kartın üzerine asla dokunulmamalıdır. Bir köşesinden maşayla tutulan fotoğraf kağıdı tozsuz bir ortamda mandalı ile ipe asılarak kurutulmalıdır.

Ekslibris 4.1. ARSLAN, Gonca, P+ CGD, 2014

Ekslibris 4.1’de İstanbul kız kulesi, fotoğraf kağıdı üzerine konulan cam levhanın üstünde tuzla oluşturulan kompozisyon daha sonra agridizör altında pozlandırılarak elde edilmiş bir çalışmadır. Fotoğraf kağıdı banyosu yapıldıktan sonra kuruması beklenmiştir. Bilgisayar ortamında yazı eklenmiş, Ekslibrisin çoğaltma yöntemi olarak da bilgisayar kullanılmıştır. Fotogramda yapılan çalışmalar tek baskı yapılabildiğinden ve aynı kompozisyonun tekrar tekrar basılma imkanı olmadığından bilgisayar ortamı kullanılmıştır.

Ekslibris 4.2. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014

Ekslibris 4.2’de fotoğraf kağıdı üzerinde cam levha kullanılarak çamaşır askısında yer alan çamaşırlarla bir kompozisyon oluşturuldu. Kesilen küçük kağıt parçaları mandal olarak kullanılmıştır. Oluşturulan çalışma agridizör yarımıyla pozlandırılarak çalışma elde edilmiştir. Filmin banyo aşamasından sonra kurumasi beklenildi ve bilgisayar ortamında yazı yerleştirmesi yapıldı. Çoğaltma işlemi bilgisayar ortamında yapılmıştır.

Ekslibris 4.3. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014

Ekslibris 4.3 çalışmada kompozisyon oluşturulurken kadın kolyesi kullanılarak Salih Denli adına yapılmıştır. Kolye cam levhanın üzerine yerleştirilip asetat kağıdı üzerine yazılan yazının çıktısı da kompozisyona göre yerleştirilmiş. Sonrasında fotoğraf kağıdı üzerine konulan çalışma agridizör altında pozlandırılarak fotoğraf kağıtına aktarılmış, sabitleme ve yıkama banyosundan sonra kurumaya bırakılmıştır. Çoğaltma yöntemi olarak bilgisayar kullanılmıştır.

Ekslibris 4.4. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014

Ekslibris 4.4.'de asetat kağıdının üzerine çizilen kompozisyon karanlık odada fotoğraf kağıdının üzerine konularak pozlandırılmıştır. Bilgisayar ortamında çoğaltma işlemi yapılmıştır.

Ekslibris 4.5. ARSLAN, Gonca, P+ CGD, 2014

Kullanılan opjeler; buğday başakları, tül, bitki tohumları, fisto parçaları, oya kullanılarak oluşturulan kompozisyon agridizör de pozlandırılmış. Fotoğraf kağıdı sabitleme ve yıkama banyosundan sonra bilgisayar ortamına aktarılmış. Bilgisayarda yazı karakteri oluşturularak çoğaltılmıştır.

Ekslibris 4.6. ARSLAN, Gonca, P+ CGD, 2014

Ekslibris 4.6’da kullanılan çiçek opjesi cam levhanın üzerine yerleştirilerek fotoğraf kağıtının üstünde agridizör eşliğinde pozlandırılmış. Sonrasında sabitleme ve yıkama banyosu yapılarak kuruması beklenilmiş. Kuruyan çalışma bilgisayar ortamına aktarılmış ve çoğaltma yöntemi olarak kullanılmıştır.

Ekslibris 4.7. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014

Ekslibris 4.7’de oluşturulan kompozisyonda metal çarklar ve insan silueti kullanılmıştır. Bilgisayar ortamına atılan çalışmaya küçük müdahaleler yapılarak çoğaltılmasına imkan sağlandı.

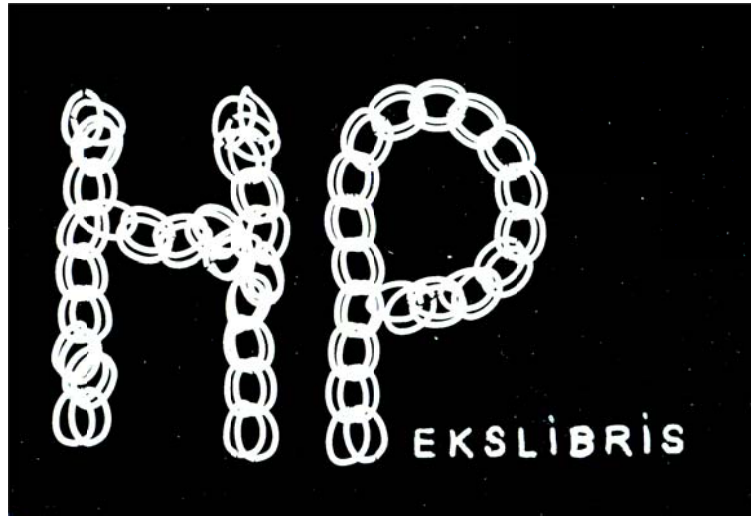
Ekslibris 4.8. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014

Kullanılan pul parçaları, tül, ip ve metal parçalarıyla oluşturulan kompozisyon agridizör yardımıyla fotoğraf kağıdına pozlandırılmış. Banyo işleminden sonra bilgisayar ortamında küçük müdahalelerle çalışma sonlandırılmıştır.

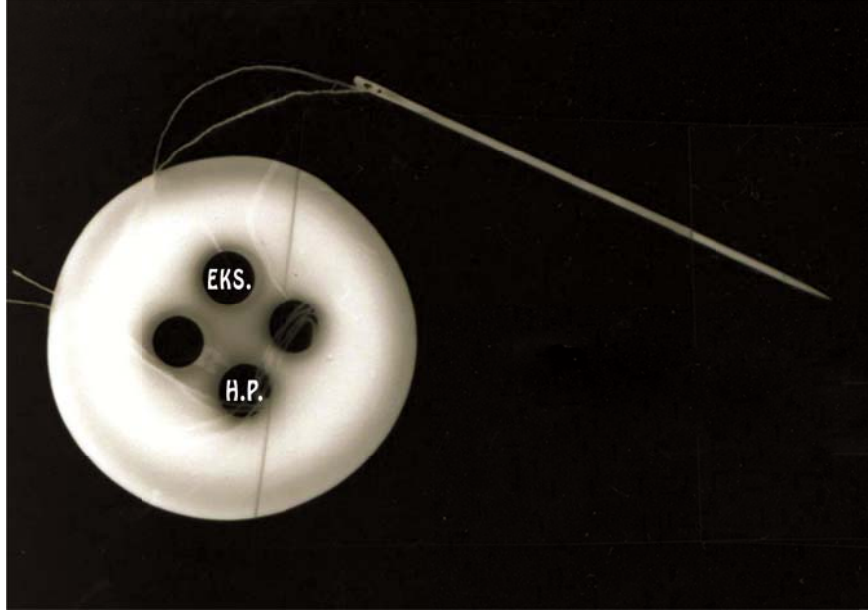
Ekslibris 4.9. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014

Ekslibris 4.9’da oluşturulan kompozisyon fotoğraf kağıdı üzerine yerleştirilip agridizör eşliğinde pozlandırılmıştır. Bilgisayar ortamında yapılan eklemelerle çalışma sonlandırılmıştır.

Ekslibris 4.10. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014

Ekslibris 4.10’da zincirle oluşturulan kompozisyona el yazısıyla ekslibris yazılarak karanlık odada pozlandırma işlemi yapılmıştır. Banyo yapılan fotoğraf kağıdı kuruduktan sonra bilgisayar ortamında çoğaltılmıştır.

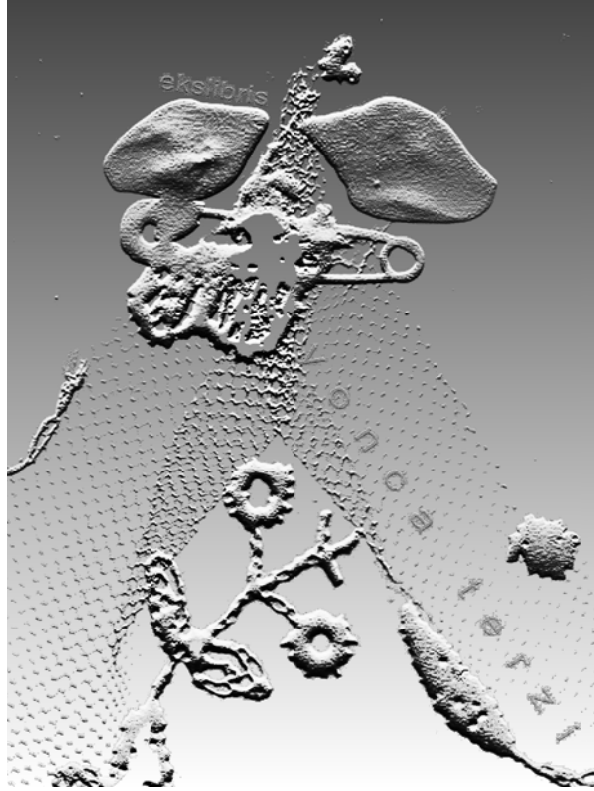
Ekslibris 4.11. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014

Ekslibris 4.11’de fotoğraf kağıdı üzerine düğme, iğne ve ip kullanılarak oluşturulan kompozisyon agridizör ile pozlandırılarak Hasip Pektaş adına yapılmıştır. (Hasip Pektaş ekslibrisi bizlere tanıtan önemli ustalardan biridir.) Yazı asetat kağıt üzerine yazılarak kompozisyona yerleştirilmiştir. Çoğaltma işlemi için bilgisayar kullanılmıştır.

Ekslibris 4.12. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014

Ekslibris 4.12’de oluşturulan çalışmada karanlık oda ortamında fotoğraf kağıdı üzerine tül eşarp ve kelebek kullanılarak kompozisyon oluşturulmuştur. Agrandizör ile pozlandırılan çalışma banyo aşamalarından sonra kurumaya bırakılmıştır. Çalışma bilgisayar ortamına aktarılarak yazı kısmı bilgisayarda eklenerek sonlandırılmıştır.

Ekslibris 4.13. ARSLAN, Gonca, P + CGD, 2014

Ekslibris 4.13’de agrandizör ile pozlandırılan kompozisyon bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar ortamında filitrelerden rölyef etkisi verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

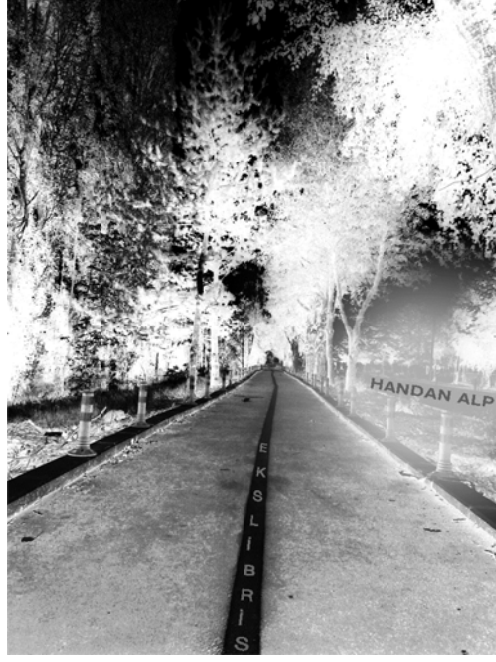
Ekslibris 4.14. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014

Kurumuş bir ağaç kökü üzerinde hayat bulan mantardan oluşan fotoğrafta solarizasyon yöntemi uygulanmış. Dijital ortamda yazı eklenerek çalışmaya son verilmiştir.

Ekslibris 4.15. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014

Fotoğrafın üzerine solarizasyon filtresi uygulanmıştır. Bilgisayarda yapılan bazı müdahaleler ve yazının eklenmesiyle çalışma sonlandırılmıştır.

Ekslibris 4.16. ARSLAN, Gonca, P8+ CGD, 2014

Fotoğrafın orijinal hali üzerine solarisasyon filtresi uygulanmıştır. Hayat yolunda uzun bir yolculuk dileğiyle Handan Alp adına yapılmıştır.

Ekslibris 4.17. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014

İsmail Tunalı adına çeşitli fotoğraf karelerinden alınan bazı parçalarla oluşturulmuş bir kolaj çalışmasıdır. Yapılan çalışmada İsmail Tunalı'nın meslek yaşamında ki çeşitlilik ve birikimler baz alınmıştır.

Ekslibris 4.18. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014

Kozasından yeni çıkmış kelebeklerin yaşamla buluşma anları fotoğraflanmıştır. Bu fotoğraf Yeliz Eke'nin saflığını çağrıştırdığı için çalışma onun adına yapılmıştır.

Ekslibris 4.19. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014

Dikiş makinesi ve daktilodan oluşan fotoğraf üzerine bilgisayarda bazı efektler ve yazı eklenerek çalışma yapılmıştır.

Ekslibris 4.20. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014

İstanbul; kız kulesi ve kadın imgeleri bazı fotoğraf karelerinden alınarak fotomontaj yapılmıştır. Ekslibris çalışmalarında kadın imgesini işleyen Salih Denli adına yapılmış çalışma dijital ortamda yapılan filitre uygulamalarıyla renklendirilmiştir. Yazı elle yazılarak oluşturulmuştur.

Ekslibris 4.21. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2014

Ekslibris 4.21’de oluşturulan kompozisyon dört ayrı fotoğraf karesinden alınan kesitlerle ve filitreler kullanılarak oluşturulmuştur.

Ekslibris 4.22. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2010

Fotoğraf üzerine hiçbir müdahale yapılmamış. Bilgisayarda yazı eklenerek çalışma bitirilmiştir.

Ekslibris 4.23. ARSLAN, Gonca, P8 + CGD, 2010

Mavi ve beyazın birleştiği fotoğrafa güvercinler eşlik etmiş. Fotoğrafın üzerinde hiç bir değişiklik yapılmamıştır. Bilgisayar ortamında yazı eklenmiştir.

Ekslibris 4.24. ARSLAN, Gonca, P8+CGD, 2014

Fotoğraf üzerinde her hangi bir müdahale yapılmadan yazının eklenmesiyle çalışma bitirilmiştir.

Ekslibris 4.25. ARSLAN, Gonca, P8+CGD, 2014

Ekslibris 4.25’de fotoğraf ilk haliyle kullanılmış bilgisayar ortamında fotoğrafa bir efekt uygulanmamıştır. Yazı bilgisayarda yazılarak çalışma Erhan Mutlugün adına yapılmıştır.

Ekslibris 4.26. ARSLAN, Gonca, P8+CGD, 2014

Tarih anlatan bir fotoğraf olması nedeniyle İlber Ortaylı adına yapılmış olan çalışmada fotoğrafın orjinal hali korunmuştur. Bilgisayarda yazı eklenerek ekslibris bitirilmiştir.

Ekslibris 4.27. ARSLAN, Gonca, P8+CGD, 2014

Papağanın renkliliği Cem Yılmazın renkli kişiliğini yansıttığı için çalışma ünlü komedyen adına yapılmıştır. Fotoğrafın orjinaline müdahale edilmeden yazı eklenmiştir.

Ekslibris 4.28. ARSLAN, Gonca, P9+CGD, 2014

Tarihi bir mekana çekilen fotoğraf CMYK renklerine ayrılarak fotoğrafın tramları önemlidir. Tram değeri (yani nokta büyüklüğü) kullanılan ipek numarasına göre yapılmalıdır. Çünkü gözenekler büyük olursa baskıda istenilen sonuç elde edilemez. Mavi (cyan), kırmızı (magenta), sarı (yellow), siyah (black) katmanlarında tramların aynı büyüklük de olmalı ve ayrı ayrı hazırlanmalıdır. Baskı yapılırken mavi, kırmızı, sarı ve siyah şeklinde yapılmalıdır. Bu baskı yöntemiyle soft bir görüntü elde edilmektedir. Polyester ipek kumaşının fotofilm emülsiyon denilen bir film tabakasıyla karanlık ortamda kaplanıp ışıktaki pozlandıktan sonra basılması gereken fotoğraf bu kumaşa şablon gibi çıkar. Işığa duyarlı bölgeler suyun yardımıyla boşaltılır ve hassas bir şablon oluşur. Bu şablona bir ragle yardımıyla baskı aşamalar izlenerek yapılmıştır (CMYK)

Ekslibris 4.29. ARSLAN, Gonca, P9+CGD, 2014

Ekslibris 4.29.'da İstanbul Kadıköy'de çekilmiş fotoğrafın tramları ayarlanmış. Filimler hazırlanan kalıpların üzerine baskısı yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Ekslibris tasarımında Fotoğraf kullanımına yönelik olarak hazırlanan, “Fotoğrafik Yöntemlerle Yapılan Ekslibris Çalışmaları” konulu bu çalışmada; fotoğrafik yöntemler kullanılarak çeşitli ekslibris tasarımları yapılmıştır.

Fotoğraf alanındaki yazılı kaynaklar, fotoğraf tarihi boyunca kullanılan teknikler araştırılıp değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ekslibrisin tarihsel gelişimi ve fotoğrafla olan bağlantısı araştırılıp, değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kullanılan fotoğraf üretim tekniklerinden ve günümüzde ekslibris tasarımında kullanılan üretim şekillerinden tek baskı, üst üste pozlandırma, fotogram, montaj ve kolaj gibi fotoğrafik işlemlerin bilgisayarın sağladığı kolaylıkla ekslibris tasarımlarında sıkça kullanılmakta olduğu görülmektedir. Teknolojinin bize kazandırdığı bu kolaylıkların yanında önemli olan bu araçların nasıl kullanıldığı ve nasıl tüketildiğidir. Görselliğin gerçekliğin önüne geçtiği günümüz dünyasında, geniş kitleler tarafından her gün tüketilen fotoğrafların, bireyleri yönlendirme, etkileme özelliği artmaktadır. Bilindiği gibi, ekslibris tasarımında bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ve fotoğraf üretiminin hızla artması sonucunda artık karşımıza çıkan görüntüler “ekranlarda” üretilmektedir. Bu görüntüler de foto-kolajlar, montajlar olarak tanımlanabilir. Dünyanın her yerinde ortak bir “dil” olan fotoğraf ve ekslibrislerden, konuyu açıklamaya yardımcı olacağı düşünülen bazı örnekler seçilerek verilmiştir.

Fotoğraf tarihi boyunca bakıldığında, çok değişik amaçlarla ve tekniklerle fotoğraf çekildiği, çekilen fotoğrafların zaman sonra değişik amaçlar için kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, belgesel fotoğrafçılığı, suç bilimi (criminal) fotoğrafçılığı, sanat alanı olarak fotoğraf vb. Özellikle ekslibris sanatında, fotogram, solarizasyon, foto-montaj, kolaj gibi müdahaleci tekniklerin, ekslibris sanatçısının çalışmasına ve üretimine olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Bu sebeple; fotoğrafın ne olduğu ne amaçla keşfedildiği, kullanım amaçları ve ekslibris deki kullanım şekilleri incelendiğinde, ekslibrisin sanatçının hayatındaki estetik kaygıları düşünerek fotoğrafla yapılan ekslibrisler dikkat çekmektedir.

Sanatçının, yaşam sürecinin temelinde bilgisi, becerisi ve çalışması etkindir. Yapılan her sanat ürününün de bir amacı vardır. Bu amaç, bilgi, beceri ve işlevsel

biçimi etkilemektedir. Bu nedenle, yapılan ekslibris çalışmalarında kullanılan fotoğraflar, ekslibrisi yapılan kişinin yaşamı doğrultusunda biçimlendirilmelidir.

Günümüzde bilgisayar başta olmak üzere teknolojik gelişmeler ve gelişmiş teknolojilere erişim kolaylığı fotoğrafı, herkesin kullanımına sunmuştur. Böylece yaşamımızın vaz geçilmez parçası olan fotoğrafın, ekslibris tasarımındaki işlevselliği, yeni getirdiği etkiler ve kolay üretilebilirliği de ekslibris sanatının yeniliklere ve yeni üretim yollarına ne kadar açık olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çalışma kapsamında araştırmacı tarafından oluşturulan ekslibris tasarımlarında, fotogram, solarizasyon, fotoğraf, fotomontaj, kolaj, fotoserigrafi, CGD, CRD teknikler kullanılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde yapılan ekslibris çalışmalarında, fotogramın, solarizasyonun, fotoserigrafinin yani ekslibrisle buluşan fotoğrafik yöntemlerin kattığı zenginlik vurgulanmaya çalışılmıştır.

Öneriler

Bu çalışma kapsamında ele alınmayan fotolitoğrafi konusunda çalışmalar yapılması, bu çalışmada ele alınan yöntem ve teknikler dışında kalan fotolitografik yöntem ve teknikleri ele alan özgün çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan fotoserigrafi konusunda yeterli çalışmanın bulunmadığı, bu yöntemin örneklerinin yetersiz kaldığı gözlenmiş ve fotoserigrafi yöntemiyle ekslibris çalışmaları yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, K. (2006), *Amerikan Tüketici Rüyası ve Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Brunner, F., *Gravür El Kitabı*. İstanbul: Karşı Sanat Yayınları
- Dölen, E. (1994). *Reprodüksiyon Kimyası*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayın No: 94/11 Matbaa Eğitimi Bölümü Yayın No:9.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (1997). 1. ve 2. Cilt, İstanbul: YEM Yayınları.
- Ertan, G. (2009). *Dünden Bugüne Fotoğraf*, İstanbul, Yem Kitapevi.
- Erutku, B. (Şubat 2006). “Fotoğraf Terimleri”. *Fotoğraf Dergisi*, 1, 112- 114
- Fazıl, A. (1994). *Genel Fotoğraf Bilgileri*. İstanbul: İnkılap Kitapevi
- MEGEP (2007). “*Fotogram Örnekleri*”, *Grafik ve Fotoğraf Fotogram*. Ankara: MEGEP
- Gençcelep, B. (2011). *Fotoğrafın Temel Sorunsalı Diyafram Enstantane ve Asa Bağlamında Görsel Uygulamalar*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hedgecoe, J. (1999). *Her Yönüyle Fotoğraf Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- İkizler, E. (2006). *Fotoğraf Teknik Okumaları*. İstanbul: Say Yayınları.
- İkizler, E. (2003). *Temel Fotoğraf*, İstanbul: Fotoğraf Evi Yayınları.
- Kabadayı, Ş. (2004). *Plastik Sanatlar’da Fotomontaj*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalfagil, S. (2008). *Fotoğrafın Yapısal Öğeleri ve Fotoğraf Sanatında Kompozisyon*. İstanbul: Fotografevi Yayınları
- Kafalı, H. (2000). *Siyah Beyaz ve Renkli Fotoğrafçılık*, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları.
- Kanburoğlu, Ö. (2004). *A’dan Z’ye Fotoğraf*, İstanbul: Say Yayınları.
- Kanburoğlu, Ö. (2010). *Dijital Fotoğrafta Yaratıcı Teknikler*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karadağ, Ç. (2000). *Sözde Fotoğraf*. Ankara: İmge Kitapevi.
- MEGEP (2007). *Grafik ve Fotoğraf Alanı*. Ankara: MEGEP
- Özer, A. (1995). *Grafik Üretim Teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No:850 Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları No: 10.
- Pektaş, H. (1996). *Exlibris*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.
- Pektaş, H. (2003). *Exlibris*. Ankara: AED.
33. Fısae Uluslararası Ekslibris Yarışması Kataloğu (2010). İstanbul.

- Akbaş F.- İkizler E. (2010). *Fotoğraf Teknik Okumaları*. İstanbul: SAY Yayınları.
- Ertan G.- Erutku B. (2004). *Fotoğraf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: SAY yayınları.
1. Uluslararası Exlibris Yarışması Sergisi Kataloğu (2003). Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

- www.underbuzz.co.uk/archive/william-henry-fox-talbot/ Erişim Tarihi : 24.10.2014
- www.mikeettner.com Erişim Tarihi: 23.01.2011
- www.kolajmagazine.com Erişim Tarihi: 02.05.2010
- www.wikipedia.org Erişim Tarihi: 02.05.2010
- www.aed.org.tr, Erişim Tarihi: 26.11.2014
- www.durmusbahar.blogspot.com , Erişim Tarihi: 22.11.2014
- www.fotoğraf.gen.tr, Erişim Tarihi: 10.09.2011
- www.maroon.com.tr
- www.sosyalistkutuphane.com ,Erişim Tarihi: 16.03.2013.
- www.masters-of-photography.com Erişim Tarihi: 31.08.2013.
- www.sydney.edu.au Erişim Tarihi: 24.10.2014.
- www.pasadena.edu Erişim Tarihi: 08.02.2014.
- www.mirceapeleanu.wordpress.com, Erişim Tarihi: 16.09.2013.
- www.masters-of-photography.com, Erişim Tarihi: 16.09.2013.
- www.pinterest.com Erişim Tarihi: 24.10.2014.
- www.numinum.com Erişim Tarihi: 24.10.2014.
- www.sydney.edu.au Erişim Tarihi:24.10.2014.
- yama-bato.tumblr.com, Erişim Tarihi: 24.10.2014.
- commons.wikimedia.org, Erişim Tarihi: 24.10.2014.
- www.underbuzz.co.uk/archive/william-henry-fox-talbot/ Erişim Tarihi: 24.10.2014.
- femsandmess.tumblr.com, Erişim Tarihi: 10.09.2013.
- foxtablot.dmu.ac.uk Erişim Tarihi: 24.10.2014.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Gonca ARSLAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Trabzon 1977
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü 2007
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fotoğraf Ana Sanat Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	1- 2014 ‘Usta Çırak’ Sergisi, Erzurum-Kıbrıs 2- 2014 Demokrasi Şöleni Uluslararası Karma Sergi, Küthya-Konya-Ankara-Samsun-Erzurum-Gaziantep-Mersin-Manisa -İstanbul 3- 2013 Eğitimde Yenilikçilik Temalı Uluslararası Afiş Sergisi, Erzurum-İsviçre 4- 2013 Serigrafi Sergisi, Erzurum 5- 2012 ‘Şiddetin Sosyal Dinamiklerinin Anlaşılması ve Önleyici Stratejilerin Geliştirilmesi Sempozyumu’ sergisi, Erzurum 6- 2012 Tatilat Karma Sergi, Çorum 7- 2011 Müzeler Günü Etkinlikleri Sergisi, Erzurum 8- 2010 ‘5. Uluslararası Öğrenci Trienali’ ve etkinlik sergisi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 9- 2010 ‘Karışık Karma Sergisi’ sergisi, Atatürk Üniversitesi Sanat Galerisi, Erzurum 10- 2010 ‘Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Öğrencileri Sanat Etkinliği’ Sergisi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Erzurum
İş Deneyimi	
Stajlar	Aydın Gazetesi 2003
Projeler	2007-2008 ‘Kadına Şiddete Hayır’ Konulu Avrupa Birliği Projesi
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
İletişim	
E-Posta Adresi	grfgoncaaa@gmail.com
Tarih	